

Աղբիւրի յաւելում

ՅԵԼՆԵՈՆ № 282

Լոյս է տեսնում շաբաթը մի անգամ կիրակի օրերը

№ 36 կիրակի սեպտեմբեր 26

տասներորդ տարի 1899

ՅԱՐՈՒՆԱԿՈՒՄ Է 1899 Թ. ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

Հասցե՝ Тифлисъ, редакция иллюстр. жур. АГБЮРЪ-ТАРАЗЪ կամ Tiflis (Caucase) Réd. des jour. Agbur et Taraz.

ԱՂԲՂԻ «ՆԷՅՆԻՄՆԵՐԻՅ»

Եւր են բոլոր իմ ջանքերը.
Եւ չեմ կարող սիրել քեզ,—
Այն վրշտալի սև աչքերը
Ինձ գերել են մըշտապէս:
Երբ փորձում եմ համեմատել
Քեզ իմ մըտքում նորա հետ,
Եւ կարմրում եմ այդ անվայել
Իմ վարմունքից անհեթեթ:
Սիրտըս երբէք առևտուական
Սակարկութեամբ չի զբաղւած.
Նա անհաշիւ, նւիրական
Յընորքներով է սընւած:
Դու քո բուռն համակրանքով
Յաւ ես սաստիկ պատճառում
Եւ քո անհոգ ժրպիտներով
Իմ հին վէրքը բորբոքում:
Փոյթ չէ, որ ինձ մահ է սպասում
Այն վրշտալի աչքերից,—
Եւ այդ մահը վեր եմ դասում
Հաշիւների աշխարհից:

Զ. Բալուզեան

Պ է պ ի ա փ ը

2. Դ Ի Կ Կ Ե Ն Ս

IX

«Դոմբի և ուղի» վէպը մեծ համակրութեամբ ընդունեց. ոչ մի մատենագրի Դիկկենսի պէս չըջաջողեց մանկական տիպեր ստեղծել. ետական և գոռոզ միտեր Դոմբին միայն մի փափագ ունի, որ ունենայ մի արու զաւակ իր առեւտրական ֆիրմայի վրայ «Դոմբի եւ ուղի» գրելու համար: Երբ վէպի մէջ պատկեր, հէք Պոլոս Դոմբին վախճանեց, բերաւոր ընթերցողների աչքերից շերտ արցունքներ հոսեցին:

1849-ի Գննդեան տօնին նա լոյս ընծայեց «Հոգեհետ» վէպիկը, որ իր նախընթացների նման անասելի անբաւ քանակութեամբ ծախեց և կոմերիայի վերածելով ահագին յաջողութիւն ունեցաւ:

Նոյն տարին հրատարակեց նա Դաւիթ Կոպերֆիլդ» վէպը, ուր նա գլխավորապէս դուրս էր բերել իրան, իր բարեսիրտ հօրը. նոր վէպն էլ հոյակապ գործ եղաւ և փառահեղ ընդունելութիւն գտաւ: — Այս միջոցին վախճանեցին վիպասանի սիրելի քոյր Փաննին և մի քանի ամիս յետոյ նրա ազնւահոգի հայրը՝ Ջոն Դիկկենսը:

1850 թւին նա դարձեալ հիմնեց մի նոր ամսագիր, որի ծրագրի մէջ ասած էր թէ ամսագիրը ամեն դասակարգի պիտի մատակարարէ օգտակար և հաճելի ընթերցանութեան նիւթ և պիտի աջակցէ ժամանակակից կեանքի գլխաւոր խնդիրների պարզելուն: Թող, ասում է նա, ամեն աշխատաւոր լինի ամսագիրը կարդալով իմանայ, որ չընայած իր դառն վիճակին, իրան համար էլ բաց է ֆանտազիայի և քնքոյշ զգացումների աշխարհը: Ամսագրում մասնակցում էին ժամանակի բոլոր երեւելի գրողները և նա դարձաւ շուտով Անգլիայի տարածւած և ընդունւած պարբերական հրատարակութիւններից մէկը: 51-ից մինչև 53 թւականը նա տպեց մի նոր մեծ վէպ «Պաղ տուն» խորագրով, որով յարձակւում է անգլիական դատաւարութեան դանդաղկոտ, ձեւական և թանգ արժեքող եղանակի վրայ:

Դիկկենսի ճանապարհորդելու խանդը տարիների հետ աւելի սաստկանում էր. 6—7 ամսից աւել նա մի տեղ չէր դադարում. պտտում էր ամբողջ Անգլիայի գեղեցկագիր վայրերը, շրջում էր սիրող-գերասանների հետ, դնում էր ձեռքարիւս, Իտալիա, Պարիզ...

Միայն ուղևորութիւններն էին նրան կաղաւ-

րում, գլարթութիւն, ուրախութիւն և կենդանութիւն տալիս:

Պարիզում նա կարողանում էր մի քանի ամիս շարունակ կենալ. այդտեղ և գրեց նա իր «Պասիկ Դորրիս» անունով վէպը, որի գլխաւոր հերոսի յատկութիւնն այն է, որ շատերի դժբախտութեան պատճառ է դառնում ակամայ և անգիտակցաբար. վէպը ահագին քանակութեամբ տարածեց և թէպէտ հեղինակն արդէն սկսել էր զանգատել իր տաղանդի թուլանալու մասին, սակայն ընթերցողները ոչինչ չէին նկատում: Այդ կասկածը փարատելու համար նա եռանդոտ կերպով անձնատուր եղաւ բարեգործութիւնների, մասնակցելով ներկայացումների, դասախոսութիւնների... Մի բան էլ տանջում էր մեր վիպասանին. նա գրում էր ֆորստերին. «Ամեն անգամ, երբ իմ վրայ անձկութիւն է գալիս, ես գրում եմ, որ կեանքի մէջ մի բախտ կայ, որին ես հաղորդ չեղայ»:

Այդ ակնարկած բախտը ամուսնութիւնն էր. տիկին Դիկկենսը ծանրաբարոյ, խաղաղ ընտանեկան կեանք սիրող կին էր, իսկ Դիկկենսն էր տենդային, աշխոյժ կենցաղ վարող, հետաքրքրուող բարձր հոգեկան շահերով: Կինը միշտ սիրալիք, հեզ և տեղի տուող էր, հաճութեամբ ընկերակցում էր նրա ուղևորութիւններին, սակայն նրա հոգեկան հորիզոնի սահմանափակութիւնը անհերքաշնակ էր Դիկկենսի համաշխարհային, բարձրասլացիկ հոգուն: Երկար տատանումներից յետոյ 1858-ի մայիսին որոշեց որ կինը 6000 ր. ստանալով Դիկկենսից՝ անդրանիկ որդու հետ կենայ Լոնդոնում, իսկ վիպասանը միւս եօթն զաւակների հետ ապրէ նոր գնած կալածքում. նրանք ունէին վեց տղայ և երկու աղջիկ:

1853 թւից սկսած երեւց, որ Դիկկենսը մի մեծ քանքար էլ ունի. նա երեւելի, արտայայտիչ, կենդանի ընթերցող էր. շատ յաջող, հրապարակով եղած փորձերից յետոյ, Էդինբուրգում անօթի փառաւոր, մի ընթերցանութեան երեկոյթ տուաւ, արժանացաւ հանդիսաւոր օւսացիաների և ստացաւ սիարձաթեայ բաժակ: Այնուհետև նա եղաւ Եւրոպայի յայտնի ընթերցողը և 12 տարի շարունակ Անգլիայում, Դոտլանդիայում, Իռլանդիայում, Միացեալ Նահանգներում ընթերցանութիւններ էր անում, որով ահագին գումարներ ձեռք բերաւ: 2000 մարդ տեղաւորող դահլիճի համար 7000 տոմսակ էր ծախւում. մի տեղը ծախւում էր 50 րուբլ.:

Այնուամենայնիւ նա բոլորովին ձեռք չէր վեր առել գրականութիւնից, միշտ գրում էր զանազան յօդածներ, ամեն ծննդեան տօնի համար գրում էր

մի գրուց. դրեց «Անգլիայի պատմութիւնը մանուկ-ներէի համար» և այլն:

1865 թւին նա սկսեց տպել «Մեր հասարակաց բարեկամը» վէպը, որի մէջ արդէն նկատուում է, որ առաջնայ գրածքների թարմութիւնն այլ ևս չըկայ:

X

25 տարի էր անցել Գիկկենսի Ամերիկայում արած ճանապարհորդութիւնից. ամերիկացիներն արդէն մոռացել էին նրա կծու նկատողութիւնները և այժմ ահագին փողեր էին վճարում նրա ամեն մի երկն արտատպելու համար: Երբ նա Եւրոպայում հոգակեց որպէս իր գրածքների արտատպական ընթերցող, Ամերիկայից սկսեցին հրաւերներ զրկել, որ գնայ այնտեղ էլ ցուց տայ իր քանքարը: Նրան այնտեղ սպասում էր փառք, պատիւ, փող: Թէպէտ բարեկամները տեսնելով նրա խախտած առողջութիւնը խորհուրդ չէին տալիս այդպիսի մի հեռաւոր ուղևորութիւն անելու, սակայն նա ականջ չըղբաւ և 1866-ի նոյեմբերին նաւ նստաւ և Բոստոնում ափ դուրս եկաւ: Ամենայն տեղ ցնծալից հանդէսներով ընդունեց. նրա երկերը շարած էին մագաղիսների պատուհաններում:

Նիւ-Եօրկում երբ սկսեցին նրա ընթերցանութեան տոմսակները ծախել, կատար մօտ մի մղոն երկարութեամբ գնողներ էին իրար ետևից կանգնած, միայն առաջ ընկնելու համար 5—10 դոլլար էին վճարում: Միևնոյն ոգևորութիւնը տիրում էր բոլոր մեծ և փոքրիկ քաղաքներում, ուր որ նա գնում էր: Ամերիկայի զանազան քաղաքներում նա 16 ընթերցանութիւն արաւ և ծախսը դուրս եկած՝ 200,000 բոլբի վաստակեց:

Ծովային ճանապարհորդութիւնը և երկարատև հանդստութիւնը բոլորովին նրան կազուրեցին, այնպէս որ երբ Անգլիա վերադարձաւ, նրա բժշկը բացականչեց. «դուք եօթը տարով մաողա՜լ էք դառել»: Ինքն էլ զգալով իր լաւ առողջութիւնը, պայման կապեց իր առաջնայ անտրպրենեօրի հետ, որ 100 ընթերցանութիւն անէ, իւրաքանչիւրի համար 800 բ. ստանալով:

Հէնց որ այդ ընթերցանութիւններն սկսեցան, նրա ոյժերն էլի սկսեցին թուլանալ և նրա վրայ անքնութիւն եկաւ: Մի երկու ամսից յետոյ նրա ոտի յողացաւ ևս կրկնեց, զգում էր զլխի պտոյտ, և ձախ ձեռքի շօշափմունքը բթացել էր. այդ միջոցին նա Էդինբուրգ էր. երկիւղ կրելով իր անձնական բժշկին կանչեց, որ եկաւ, գննեց նրան և յայտնեց, որ կարող է կաթած և նոյն իսկ մահ

պատահել ու արգելեց նրան պարապել կամ ընթերցանութիւն անել և վերցրաւ հետը բերաւ Լոնդոն:

Ջնորհիւ բարեկամների հոգացողութեան՝ նա բաւական կազդուրեց և սկսեց քիչ-քիչ պարապել և դրօսանքներ անել. նա գրում էր իր վերջին վէպը՝ «Էդլին Դրուդի գաղտնիքը», որ պիտի լոյս տեսնէր 12 պատկերազարդ հատորիկներով, որոնցից միայն 5-ը դուրս եկաւ:

1870 թւին նա թույլտուութիւն սուաւ բժշկներից 12 ընթերցանութիւն անելու. նրանք համաձայնեցին այն պայմանով, որ շաբաթական միայն երկու ընթերցանութիւն լինի և երկաթուղի չընստէ:

Հանդիսականների գունդագունդ բազմութեան ներկայութեամբ սկսեց նա իր ընթերցանութիւնների փոքրիկ շարքը վերջին դափնիները հնձելով: Վերջին անգամին նա կարդաց «Ծննդեան գրուցը», «Պիկիկի դասը». հասարակութիւնը մի շունչ եղած ունկնդրում էր. երբէք նա այդպէս հիանալի չէր կարգացել: Ընթերցումից յետոյ մի քանի վայրկեան լուռութիւն տիրեց և ապա որոտաց ծափահարութիւն. դալկահար վիպասանը վերջին անգամ ժպտաց հազարաւոր հասարակութեան երեսին:

Դրանից յետոյ նա էլի առիթ ունեցաւ մի ճառ խօսել և մի երկու ճաշերի մասնակցել. բայց օր օրի վրայ թուլանալով 1870 թւի յունիսի 9-ին 8 տարեկան հասակում հանգեաւ:

Ամբողջ լուսաւոր աշխարհը խորին վիշտ զգաց նրա մահւան առիթով. միաձայն որոշեց, որ նրա մարմինը թաղւի Վեստմինսթերում. Գիկկենսը կտակել էր, որ իրան հանգիստով չըթաղեն, ուստի շատ վաղ առաւօտեան նրան եկեղեցի բերին և թաղմանը ներկայ էին միայն նրա ընտանիքը ու մի քանի մօտ բարեկամները:

Սակայն յետոյ ժողովուրդը գունդագունդ դալիս էր նրա շիրմին երկրպագելու:

Մի քանի օրից հանգիսաւոր հոգեհանգիստ եղաւ, որի ժամանակ քարոզիչն իր դամբանականի մէջ ասաց հետևեալը. «Նա, որի մահը մինք ողբում ենք, մարդկութեան բարեկամն էր, մարդասէր էր բաւի բուն (իսկական) նշանակութեամբ, բարեկամ էր մանուկներին և տնանկներին, ատող էր ճնշումը և ստորութիւնը: Նա մեզինք անջատեց և մեզ թուում է թէ մի պայծառ լոյս խամրեց, աշխարհն յանկարծ ընկղմեց խաւարի մէջ»:

Գիկկենսի մարմինը հանգչում է կաղնէ դաղի մէջ, որին կպցրած է պղնձէ տախտակ այս կարճ արձանագրութեամբ. «Չառլս Գիկկենս ծնաւ 1812 թւի փետրւարի 7-ին, վախճանեց 1870 թւի յունիսի 9-ին»:

ՄԻՐԻԱՊԱՆԷ

բազում էի:

Իմ առաջ կանգնած էր դարձեալ այն թրթռուռն ուրականը, որ վաղուց է ի վեր կտրել է իմ հանդիստը: Ամեն անգամ որ փակում եմ աչքերս՝ «նա» երևում է ինձ, սկսում է խաղ խաղալ իմ գլխին և կտրում է իմ քունը, իմ հանգիստը:

Մի չարածձի աղջիկ է նա, լուսեղէն կազմած քով՝ մի լուսեղէն հրեշտակի պէս. անխիղճ, հմայող, թրթռուն մի անտառային պարիկի կամ մի ջրահարսի պէս: Աւելի ոչինչ ասել չեմ կարող նրա մասին. իմ կողմից յիմարութիւն կըլինէր փորձել նկարագրելու նրան, որովհետեւ չեմ կարող, որքան էլ աշխատեմ... Թէկուզ իմ քան էլ սրամիտ ու սրատես եղած լինիմ...

Բայց ինչ է ուղում նա ինձանից. ինչո՞ւ իմ օձիքը բռնել է և բաց չի թողնում: Չեմ հասկանում: Միայն զգում եմ, գիտեմ, որ գերած եմ նրանից... դուցէ հմայած եմ նրա հայեացքից, տեսքից, — ո՞վ գիտէ:

Բայց զարմանալի բան, սկզբներում երբ նա երևում էր ինձ, ես աշխատում էի հեռու վանել նրան ինձանից. բայց երբոր էլ չէի տեսնում, ամբողջ օրերով նրա վրայ էի մտածում, սիրտս նրան էր ուղում, միտքս, ուշքս նրա յետևից թռչում:

Սակայն այս գիշեր բոլորովին ուրիշ բան պատահեց: Գարձեալ նա երևեցաւ ինձ իր ամբողջ գրաւչութեամբ և... այլևս բոլորովին գերեց, հմայեց ինձ ու իր ծուղակը զցեց: Եւ այս անգամ իմ մէջ ծագեց մի բուռն ցանկութիւն. — զարմանալի հակասութիւն. — ես այս անգամ ցանկանում էի անպատճառ բռնել նրան, իսկ թէ ինչո՞ւ, ես էլ չէի հասկանում:

Եւ ես յարձակեցի բռնելու: Համար, բայց նա փախաւ, սենեակումս դէս ու դէն ընկաւ, սկսեց թրթռալ, շւացնել, ձեռքով, աչքով — ունքով կոչել ինձ իր մօտ: Նա մի վտանգաւոր խաղ էր սկսել ինձ հետ: Յանկարծ մօտեցաւ, գրկեց, համբուրեց ու դուրս փախաւ:

Այդ համբուրը, ախ, այդ բոցավառ համբուրը այլեւս ինձ, սրտիս կրակը բորբոքեց, բոցավառեց, և ես խենթի, ցնորաձի պէս սկսեցի վազել նրա յետևից ու կանչել: Բայց նա չէր լսում, վազում էր անդադար դէպի սուս:

...Մի րոպէից յետոյ հո ինձ համար բոլորովին անծանօթ մի անտառի խորքում էի գտնուում: Մենակ էի: Ուրականն անյայտացել էր: Սկսեցի չորս կողմն աչք ածել: Կիսախաւարի մէջ, որ կարծես սքողւում էր լուսնի թոյլ, դալուկ ճառագայթներով, շեղակի ճանապարհի ծայրին բարձրացած գտայ մի հսկայական աշտարակ, որի կատարը կորչում էր ամպերի սահմաններում: Լաւ զննեցի, անառիկ էր այդ աշտարակը. ամբողջովին ժեռ քարերից շինւած: Լուսամուտների մէկից պայծառ լոյս էր ցոլանում, հէնց նոյն լուսամուտից ես նկատեցի իմ անհանգիստ պարիկի թեթեւ փետուրի նման դէս ու դէն վազվզելը, թրթռալը:

Ես բոլորովին մօտեցայ աշտարակին, մի լաւ աչք ածեցի և, չըզիտեմ ինչ անյայտ մի զգացմունքից, կարծես նաղեցայ:

Ինձ սթափեցրեց մի քաղցրահնչիւն նաղի ձայն, այնքան անուշ ու քաղցր դալալիկներով, այնքան քնքոյշ ու թափանցիկ ելեւջներով, որ հազիւ թէ մարդկային ականջը լսած լինի մի այդպիսի ձայն: Որպէս մարմնացած լսողութիւն՝ ես ականջ էի դնում: Ինձ թւեցաւ, որ երգողը նոյն ինքն այդ անգութ ուրականն էր:

Բայց այդ ամբողջ երգից ես կարողացայ հասկանալ միայն այս խօսքերը. «Մահկանացու, անցիր այս պարիսպը և ձեռք կըբերես ինձ...»

Մի աներևութ գորութիւն կարծես թելադրում էր ինձ բարձրանալ և անցնել այդ աշտարակը շրջապատող բարձրաբերձ պարիսպը: Ես ցնորեւի էի: Փորձեցի մազցել, բարձրանալ. և բարձրացայ մի քանի ոտքի. բայց յանկարծ սկիւցի ու թրթմփալով յած գլորեցի:

Վեր թռայ: Քրտինքի մէջ կորած անկողնիս մէջ էի:

Ա՛խ, այդ ուրականը...!

Ս. Յ. Ասմուն

ՀՕՐԵՂԲԱՅԻ ԱՔԻԼԼԵՍԸ

(Ալֆոնս Գոդէից)

ործարանների զանգակները յայտնում են, որ հանգստի ժամանակ է. մեծ և լուռ բակերը լցում են աղմուկով և շարժողութեամբ:

Ատաղճագործ Աքիլլէսի կինը թողնում է իր գործը և սկսում ծածկել սեղանը. նրա ամուսինը

այս ընդհանուր պետք է գայ նախաճաշելու: Նա գործում է այստեղ, բոլորովին մոտիկ, մի մեծ, ահագին պատուհաններով շինութեան մէջ, տախտակներով և մեքենաների ձայնով լի գործարանում... Գործաւորը սենեակը զմայլեցուցիչ է իր մաքրութեամբ և կարգով, սակայն նրա բնակիչների աղքատութիւնն այսօր, արեգակի փայլի տակ, մի առանձին կերպով էր երևան գալիս: Կահլարասին մաքրած էր և մոմած. նա ձեռք էր բերած նրանց հարսանիքի ժամանակ, ինչպէս և մրդերով լի անոթները, որոնք գտնուում էին վառարանի վրայ: Այն ժամանակահանդիսից այս ընտանիքը ոչինչ չէր ձեռք բերել, որովհետև, այն ժամանակ երբ կինը գործում էր տանը, ամուսինն իր ամբողջ օրը անց էր կացնում դուրսը և խեղճ կնոջը ուրիշ բան չէր մնում անելու, եթէ ոչ մաքրել և պահել այն ափսոսելիքի որ ունէին:

Խեղճ կին: Նա փորձել էր ամուսնական կեանքի բոլոր դժուարութիւնները: Աւելի ծանր էին նրա համար ամուսնութեան առաջին տարիները: Նրա ամուսինը շուալ և արեցող էր, իսկ երեխայ չունէին: Սակայն տարուց տարի նրա ամուսինը լաւանում էր: Ճշմարիտ է, նա առաջւանից քիչ չէր խմում, բայց լաւ էր գործում և զգալի էր, որ նա վախենում էր իր կնոջից: Նա այժմ չէր ձեռնում կնոջը, երբ որ արեած էր լինում և մինչև անդամ, ժամանակ—ժամանակ, կարծես ամաչելով որ սպանել է նրա երիտասարդութիւնը, գնում էր նրա հետ զբոսնելու Լիլլում կամ Սեն-Մանդէում...

Սեղանը ծածկած, սենեակը կարգի է բերած... Դուռը ծեծում են... «Մտի՛ր, բանալին դուան մէջն է»... Մէկը մտնում է, բայց ամուսինը չէ: Դա մի հասուն, գեղեցիկ պատանի է, մօտ քսան տարեկան, գործաւորտոյ մասնով: Նա ոչ մի անգամ չէր տեսել պատանուն, բայց նրա բաց երեսի զծերից երևում է որ նա մօտիկ բարեկամ է:

— Ի՞նչ է քու անունը:

— Պարոն Արիլէս, տանն է:

— Նա տանը չէ, բայց այս ընդհանուր կըզայ: Եթէ ձեզ հարկաւոր է նրա հետ տեսնել, խնդրում եմ մի քիչ սպասէք:

Նա մօտեցնում է աթոռը, իսկ ինքը վերցնում է իր դործը և նստում պատուհանի մօտ: Երիտասարդ գործաւորը հետաքրքրութեամբ գնում է սենեակը: Նա նկատում է պատից կախած լուսանկարը, նայում է նրան և հարցնում. — «Այս Աբիլէսն է»:

Կինը զարմանում է. — Դուք նրան ճանաչում էք, — հարցնում է նա:

— Ո՛հ, ես նրան չեմ ճանաչում, բայց շատ կըցանկանայի տեսնել նրան:

— Հապա ի՞նչ էք ուզում նրանից: Կարելի է դուք փողի յետևից էք եկել: Ես կարծում էի, որ նա այլևս ոչ ոքի պարտ չէ, որ մեր բոլոր պարտքերը վճարած են:

— Ո՛հ, նա ինձ ոչինչ պարտ չէ, իսկապէս օտարոտի է թուում որ նա ինձ ոչինչ պարտ չէ, որովհետև նա իմ հայրս է:

— Ձեր հայրը:

Կինը բարձրանում է տեղից գունաթափ և գործը ընկնում է նրա ձեռքից:

— Օ՛հ, տիկին, ես չեմ կամենում վշտացնել ձեզ... Ես ծնել եմ մինչև ձեր ամուսնութիւնը... Դուք կարելի է լսել էք իմ մօր մասին: Ես Սիդոնիի որդին եմ:

Այո, այդ անունը նրան ծանօթ է: Նրան, ամուսնութեան սկզբում, պատմել էին, որ այդ Սիդոնիան, իր ամուսնու առաջւայ սիրուհին, շատ գեղեցիկ օրիորդ էր, որ նրան և Աբիլէսին համարում էին ամենագեղեցիկը: Կնոջ համար այդպիսի բաներ լսելը միշտ դժուար են լինում:

Երիտասարդ գործաւորը շարունակեց.

— Իմ մայրս լաւ կին էր: Նա սկզբում ինձ տեղաւորեց կրթական տան մէջ, սակայն տասն տարուց յետոյ մայրս վերցրեց ինձ իր մօտ: Նա պետք է շատ աշխատէր, որ ինձ սնուցանէր. և դործ սովորեցնէր... Ես ոչ մի բանում չեմ կարող մեղադրել նրան: Սակայն իմ հայրս... Ի հարկէ, ես չեմ եկել մեղադրելու նրան... Ես միայն կամենում եմ տեսնել նրան և ծանօթանալ հետը: Ինձ միշտ տանջում էր այն միտքը, թէ ես չեմ ճանաչում հօրս: Երբ որ դեռ ևս երեխայ էի, ես շատ անգամ եմ լացացրել մօրս, հարցնելով — մի՞թէ ես հայր չունեմ: Ո՞րտեղ է նա: Ի՞նչ է անում... Վերջապէս նա յայտնեց ինձ գաղտնիքը և ես ասացի ինձ. — Նա Պարիզումն է: Ես անպատճառ կըգնամ նրան տեսնելու: Մայրս չէր թողում ինձ ասելով. — Քո հայրդ ամուսնացած է, նա չի հետաքրքրւում քեզնով, նա մինչև անգամ երբեք չի իմացել քո մասին... Բայց ոչինչ չ'օգնեց և ես վճռեցի տեսնուել նրա հետ: Ես եկայ Պարիզ, իմացայ նրա հասցէն և ահա եկել եմ... Մի դատապարտէք ինձ... Ես չըկարողացայ ուրիշ կերպ վարուել... Ես շատ էի ցանկանում տեսնել նրան...

ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌԱՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌԱՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ

Բաղր իննամուտացուրին

Նկար Օ, Լիզգերի

Օ՛, ոչ, նա չի դատապարտում նրան: Բայց նրա հոգւոյ խորքում զարթնում է նախանձը...

Դրուժիւնը վատանում է: Երկուսն էլ լուռ զբաղւած են իրանց մտածմունքներով... Սակայն ահա ոտնաձայն է լսւում: Նրա հօր ոտնաձայնն է: Նա ներս է մտնում:

— Աքիլէս, — ասում է նրան կինը, — այս երիտասարդը կամենում է խօսել քեզ հետ...

Եւ այս խօսքերը ասելով, նա դուրս է գալիս: Նրա ամուսինը և գեղեցիկ Սիդոնիայի որդին միայնակ են մնում: Առաջին իսկ խօսքերից Աքիլէսը գունաթափւում է, բայց երիտասարդը շտապում է հանգստացնելու նրան...

— Օ՛, հաւատացէ՛ք, ես ոչինչ չեմ ուզում ձեզանից, ինձ ոչինչ չէ հարկաւոր: Ես եկել եմ միայն ձեզ տեսնելու... ուրիշ ոչինչ...

Հայրը փնթփնթում է. Ի հարկէ... Ի հարկէ... Դու... Դուք շատ լաւ էք արել... — Սակայն նա քաշւում է կնոջից:

— Յաճ վնասք... — ասում է նա: Այնտեղ մի զինետուն կայ... Այնտեղ աւելի յարմար է խօսելը: Կին, սպասիր ինձ, ես այս բոլորէն յետ կը դառնամ: Նրանք իջնում և նստում են մի շիշ օղիի առաջ:

— Ինչո՞վ էք պարապում, հարցնում է հայրը: Ես ատաղձագործ եմ:

Որդին պատասխանում է. — Ես հիւսն եմ:

— Ի՞նչպէս է, ձեր գործերը լաւ են գնում:

— Ո՛չ, այնքան էլ չէ:

Եւ խօսակցութիւնը շարունակւում է նոյն ձևով...

Ղիշը՝ դատարկւած է: Որդին կանգնում է:

— Հայր, ես ձեզ այլ ևս չեմ կամենում յետաձգել: Ես տեսայ ձեզ և հանգստացայ: Յըտեսութիւն:

— Գնաս բարով, ընկերս:

Նրանք սառն կերպով սեղմում են միմեանց ձեռքը: Որդին գնում է իր ճանապարհով, հայրը վերադառնում է տուն: Եւ նրանք այլևս չեն տեսնում:

Վ. Թումանեան

* *

Ախ, ո՞վ ասաց թէ վիշտ չըկայ,
Սիրտը չունի ցաւ ու լաց,
Թէ մենք երբէք չենք արտառել,
Մենք չենք եղել տա՛ջըւած:

Կամ աշխարհում չըկայ տանջանք,
Սիրտը չունի խոհ և յոյզ,
Եւ մեր հոգին անհոգ ու լուռ
Չունի բաղձանք, չունի յոյս:

Ո՛չ, մենք տանջւում ենք, գիտենք խօկալ,
Մեր սիրտն ունի ցաւ ու լաց,
Հոգին ունի բաղձանք ու յոյս,
Ունի թախք սրբնթաց:

Բայց ինք՞ լացը տանջւած սրտի
Եւ յոյզերը վեհ հոգու,
Պիտի մնան ճնշւած ու լուռ՝
Քանի կայ «միտքն» ահարկու:

Պ. Մոնոպեան

ՃԱՐՄԱՐԻՑ ԱՆՁՆԻՐՈՒՀԻՆ

Մրբահասակ, համակրելի դէմքով, բարեհամբոյր ժպիտը միշտ շրթներուն վրայ մի օրիորդ էր Միս Ֆրաչը, որուն մահւան գոջը իրան բոլոր ճանաչողներուն սրտի ցաւ պատճառեց:

Մահը՝ Պոսթոնի մէկ հիւանդանոցին մէջ, հետեւանք գուցէ իր ներական կոչման դժնդակ պայմաններուն, իր համար շատ վաղահաս էր. նա դեռ երիտասարդ էր, երեսուն երկու տարիները նոր բոլորած:

Գաղափարի այդ քաջ արի գինւորուհին դեռ պորձելու կամք, ժամանակ ու ասպարէզ ունէր, ամուրելու համար մարդկային ցաւեր ու տառապանքներ, թշուառութեանց դէմ կռւելու, և յուսահատութեան անդունդի եզրը հասած կեանքեր փրկելու:

* *

Ո՞վ էր Ֆրաչըրը:

Միթէ անտեղի չէ՞ այս հարց: Միթէ ամեն երկրի մէջ ապրող բոլոր հայեր մօտէն կամ հեռէն ծանօթ չեն այդ անձնիրութեան մարմնացումի՝ պատմական դորձունէութեան: Միթէ 96-ի դէպքերէն յետոյ՝ մասնաւորապէս Պուլկարիա և Մարսէյլ ապաստանող թշուառ հայ

գաղթականներէն կնոջ մէկ անհատ որ չի ճանաչէ և օրհնութեամբ չլրիշէ այդ իրանց՝ միմիկարիչ նախախնամութիւնը, սովորաբար չենէ ազատող զիւցաղնուհին:

Նա թէպէտ և Քանատացի, բայց հիւսիսի երկրներու աղջկանց սառնարիւնութիւնը չ'ունէր: Եւ կարծէք թէ ճնած լինէր արեւելք, տաք կլիմայի տակ, դեղածիծաղ մի բնութեան գիրկը, այնքան տաք արիւն, զգայուն, վառվառ:

Ֆրանսիացի մի հայ կոյս էր բառին հոգեբանական նըշանակութեամբ, աւելորդ է ասել՝ հակաճայրը մեր այն մեղկ, գործելու եռանդէ ու բարի նախանձէ հեռու մի կարգ հայ կոյսերուն, որոնք վանքերու ամուլ շրջապատերուն մէջ քաշած, յօրանջելով իրանց օրերը կ'անցնեն անօգուտ, կարծելով թէ այդ է միայն իրանց կոչումը (?)... Մինչ նա, Ֆրանսիացի, այդ սքանչելի կոյսը, օտար ու անձանօթ երկիրներ կ'առնէր իր ոտքերուն տակ, դժուարութեանց կը յաղթէր, «իր» տարաբախտ հայ եղբարցն ու քոյրերուն կը ժողովէր և կը լինամէր հաւասար հոգածութեամբ՝ հարուստ ու աղքատ անցեալ ունեցողին, ռամկին ու զարգացածին, կոպտին ու զգայունին: Գործել. — ահա՛ իր չափերով անհատ աղօթքը:

Անձնապէս նիւթական միջոցներ չ'ունէր, մի աղքատիկ աղջիկ, բայց վեհ սրտով, հարուստ հոգով: Կոյսանը նւիրած առաջին օրէն իսկ իր բեղմնաւոր գործունէութեամբը՝ ընդհանուրի ուշադրութեան ու անկեղծ յարգանաց առարկան դարձած: Մեծ վստահութիւն ներշնչած էր ու հաւատարմութիւն՝ եւրոպական բոլոր հարուստ ու մարդասէր կենտրոններուն մէջ: Նրա բարձր վարկը ընթացիկ էր Ամերիկա, Անգլիա, Ֆրանսիա, Գերմանիա: Իր պարզ ոճով մէկ նամակը բաւական էր իր առաջն բացելու համար գանձարաններու գլուխը, գործին համակիր սրտերն ու լիառատ ձեռները: Գիտէին բոլորը՝ թէ իրանց նւէրները ուժ կուտային և թէ ինչու համար...

Նկարագրով վեհանձն, ազնիւ, հեզ ու անփառասէր, շարունակ անշշուկ ու համեստօրէն գործել, միայն գիտցող չանուն իրան ապաւինած տառապեալներու ու կարօտեալներու: Ար երկրի ու քաղաքի մէջ էլ որ գտնւէր, երբ կը լսէր թէ տեղական թերթեր իր վրայ հիացումով ու գովասանքով լսօսած են՝ կը նեղանար սրտով, իր համեստութիւնը վիրաւորւած կը զգար. գործունէութիւնը հրապարակ ելնելով արժանիքն ու ներքին խորհրդաւոր մեծ գոհունակութեան չափը փոքրացած կը նկատէր:

Այդ զիւցաղնուհու մատուցած հրաշալի ծառայութիւնները շունչերին Պուլկարիա առնող հայ գաղթականութեան բանակին, զրելու համար մանրամասն պարտք կը ծանրանայ Պուլկարիա գտնուող մի այնպիսի գրողի վրայ, որ նրա գործունէութիւնը մօտէն կատարելապէս ուսումնասիրած է: Նրա հոգին այս պարագային էլ չի նեղանար, այլ կը ընդհիւ ցնծազին իր մշտնջենական հանգստին մէջ:

Միթէ նւագ ջանքերով հանդէս եկած էր և Մարսէլ, Hospice de la Charité-ի սրահներուն մէջ, ուր լեցած էին ահադին թուով մերկ ու անօթի սարսուցող հայ ողորմելի գաղթականներ: Նա քաշւիլ ու պժգալ չը գիտէր, կը մօտենար ու կը զգուշէր այդ թշուառութեան մարմնացումներուն՝ անհուն աղէպատանքով, սըրտացաւ քրոջ կարեկցութեամբ, մայրական աննման սիրով:

Զի նայած մեր բնակավայրի հեռաւորութեան, չաճախ կը գնայինք այցելել այդ Charité-ն՝ որ իբր տալուտարան կը ծառայէր խեղճ գաղթականաց, ու սքանչացումով կը գիտէինք Գոլգոթայի սուրբ ձերոսի սիրուն անձը նւիրած այդ հերոսուհույն գործերը: Երբէք մի անգամ բացակայ գտած չէինք նրան, որովհետեւ նա էլ ուրիշ աշխարհ ու մտածում չունէր: Նա այդ թշուառներով կապէր, նրանց սուգին ու միմիկարութեան մասնակից, նրանց պահպան հրեշտակը՝ զիշեր ցորեկ հսկող անբուն աչքերով: Տեսնել պէտք էր թէ ինչպէս մօտաւոր անցեալի սարսուցիչներուն և ապագայ անստուգութիւններու ամպերէն թեմէնց տակ պերագոյն շարման ու մի տեսակ տըլտուր ապշութեան ենթարկւած ժողովրդին նա կը միմիկարէր ու կը լուսադրէր հայերէն լեզուով: Ֆրանսիացի հայերէնը սովորած էր Վան գտնւած միջոցին, ուր, քանի տարի առաջ Ամերիկեան միսիօնարական և նպաստի գործին օգնելու համար գնացած էր: Նա իր մտածումները հայերէն լեզուով կ'արտայայտէր շատ պարզ ու մէկին: Աւելորդաբանութիւն չունէր, բառերը կը գործածէր խնամով ընտրւած, որոնք լսողին վրայ աւելի գեղեցիկ ու հաճելի տպաւորութիւն կը թողնէին մանաւանդ՝ երբ կը միանային անգլիերէնի գործնական լուրջ ոճին հետ: Նա հայերէն լեզուն այնքան շատ կը սիրէր որ կը հետեւէր կատարելագործել: Արքան պիտի գարմանար արդեօք, երբ հանդիպէր մեր այն մի կարգ «զարգացած» հայ օրիորդներուն որոնք հայերէն խօսելը իրանց համար ամօթ ու անպատուութիւն կը համարէին...

Նրա բարոյական ազդեցութիւնը մեծ էր այդ ժողովրդին վրայ: Եւ բոլորը, սիրելի աւելի կը պաշտէին նրան: Նա ապաստանարանի որ սրահին ու բաժնի մէջ ոտք որ դնէր, այնտեղ իսկոյն կը ծաւալէր խաղաղութեան ու գոհունակութեան ոգին, տխուր դէմքերը ուրախ արտայայտութիւն կը ստանային: Փոքրիկներ՝ իրան «մայրիկ» կը յորջորջէին, երիտասարդները «բոյրիկ»: Իսկ ձերեր սըրտերին յուզումն գեղուն, աչքերին արցունքով լեցուն, գտակնին վար կ'առնէին, և հակառակ նրա սաստումներուն ու խուսափումներուն իրանց գլուխները խոնարհելով կը մըմնջէին:

— Վարձքդ Աստուծմէ, ո՞վ մարդասէր էակ: Դու մեր միմիկարութեան հրեշտակն ես՝ երկինքէն զրկւած: Ո՛րքան երախտալարեա եսք քեզ:

Կատարողն, Զարմտան, Լիբսիւս, Ժողէս և ուրիշ մեծ, մարդասէր անձնաւորութիւններ, ինչպէս նաև ընկերութիւններ՝ Armee du Salut և այլն, որոնք հայու սրտի մէջ տեղ գրաւեցին, և ուր իրանց անմոռանալի անունները ոսկեայ տառերով քանդակեցան, Ֆրանսիայի յիշատակն էլ կուգայ աւելանալ ու չափերով անախ:

Նրա անիւնները հիմակ հողին տակ, գուցէ արդէն փոշի դարձած, բայց իր հողին անմահ, մարդկային պարտականութիւնները կատարողի երջանկութեամբը ժպտուն, երբէք չի դադրիր երևալէ ու պաշտելէ՝ այն անհամար թշառ արարածներէն, որոնք իրմէ այնքան սիրւեցան ու բարերարւեցան:

Բագու

Ս. Մ. Ծոցիկեան

ՈՒՆԵՑՈՅՑ-ԴԱՂՏՈՐՈՒՄԷ

Մի դեպք Ֆրանս-պրուսական պատերազմից

(Պ. Գլեբովի)

1870 թւի նոյեմբերի 28-ի Բոն-լա-Մոյանդի մօտի արիւնահեղ կռիւց յետոյ ֆրանսիական բանակի 15-րդ դուկը շտապով յետ նահանջեց դէպի անտառի եզերքը, պաշտպանելով Օրլէանը:

Գնդի հրամանատար զօրապետ Պալիերը անհամբեր կերպով օգնութեան էր սպասում, քանի որ թշնամու կողմից նոր յարձակումն էր նախատեսւում: Լրտեսները յայտնում էին, թէ մօտենում են թշնամու ահադին ոչ-ժեր, որոնք անխուսափելի կերպով պիտի ջարդէին 15-րդ դուկը, որը բաղկացած էր երկու զօրաբաժին նորակոչ վատ հազնւած ու վատ զինւած զինուորներից: Առաջին զօրաբաժինը, որը մօտ էր գտնուում թշնամուն, աւելի մեծ վտանգի էր ենթարկւած, այդ պատճառով էլ զօրապետ Պալիերը շտապում էր նրա համար մի արագ և անվտանգ նահանջում պատրաստել: Պէտք էր նահանջելու հրաման ուղարկել զօրաբաժնի հրամանատարին, բայց որովհետև շրջակայքը խիստ չարմար էր դարանի համար, այդ պատճառով էլ զօրապետը երկիւղ էր կրում, որ նամակը կարող է պրուսացիների ձեռքն ընկնել:

Հասնելով Ջիլիեր փողաբաղաբը, զօրապետը դիմեց քաղաքապետին, որ նա ցոյց տար իրան մի լաւ ուղեցոյց: —Այդ նպատակի համար ամենից աւելի չարմար կարող է լինել Դէրիկ բարձրահասակը, —ասաց քաղաքապետը: —Նա մի անուղղելի գաղտնիորդ է, բայց ազնիւ, աղէտի պէս խորամանկ և ամենաանվախ մարդ է:

—Խնդրեմ ինձ մօտ կանչէք նրան:

Մէկ ժամից յետոյ քաղաքային տունը եկաւ մի բարձրահասակ, նիհար քառասնամեայ տղամարդ, որի մէջքը քիչ կորացած էր թփերի միջով կռացած դրութեամբ մանգալու սովորութիւնից: Վաշէ բաճկոնակով, աղւէսի մուրձուց գդակը գլխին, ժանգոտ փոքրիկ հրացանը ուսերի յետևը ձգած, նա մի առանձին դրաւիչ դէմք չուներ: Անշնորհ կերպով գլուխ տալով զօրապետին, նա սակայն մի արագ, խորամանկ հայեացք ձգեց նրա վրայ: Զօրապետը ուշադրութեամբ դիտեց գաղտնիորդին և ասաց.

—Դուք պէտք է մինչև Կուրսի առաջնորդէք իմ սպաներից մէկին: Պէտք է գնալ անտառով շատ արագ և խիստ զգուշութեամբ: Անհրաժեշտ է մինչև նպատակին հասնել: Հասկացա՞ք:

—Հասկացա՞յ, տէր:

—Ասա, ձերդ գերազանցութիւն, —հրեց Դէրիկի արմունկի տակից քաղաքապետը:

—Նա չըզիտեմ ձեր տիտղոսները, —փնթփնթաց գաղտնիորդը:

—Ձեմ թագցնում ձեզնից, —շարունակեց զօրապետը, —որ ձեզ մեծ վտանգ է սպառնում: Եթէ պրուսացիք բռնեն ձեզ, անպատճառ գնդակահար կ'անեն:

—Մի վախիր, չեն բռնիլ, տէր: Նա նրանց ճանաչում եմ. արդէն նրանցից շատերին եմ սպանել:

—Ասում են քեզ, մի համարձակիլ զօրապետին (տէր) կոչել, —գոռաց քաղաքապետը:

—Նա զինւոր չեմ եղել, չըզիտեմ ինչպէս... Միայն թէ իմ գործս կարող եմ կատարել:

—Ուրեմն, սիրելիս, ես ձեզ վրայ յոյս եմ դնում, —ասաց զօրապետը:

—Եւ շատ լաւ էք անում: Նա ամենքից լաւ եմ ճանաչում անտառը: Պատերազմից առաջ ես ուրիշների որսն էի սպանում, իսկ այժմ պրուսացիներին եմ գնդակահարում... Ի դուր չէի ես պարոն Պոնսոն-գիւ-Տերրայի խնամքով լրտեսի պաշտօն կատարում... բարեհաճում էք ճանաչել հեղինակ պ. Պոնսոն-Դիւ-Տերրային:

Յիրաւի, այդ նշանաւոր վիպասանը, որ այդ ժամանակ իր փառքի գագաթնակէտին էր գտնուում, իր հաշուով ազատ հրացանակիրների մի ամբողջ խումբ կազմեց անտառապահներից, փայտահատներից, եզերներից և գաղտնիորդներից, և այդ խումբը մեծ օգուտ տւեց Լարեան բանակին:

Երևաց որ գրողը և հին տոհմի ազնականը, ինչպէս և պէտք էր սպասել, ջերմ հայրենասէր և քաջ տղամարդ էր:

Զօրապետը շարունակեց.

—Ձեզ կըտան Ջասպո հրացան փամփուշտներով: Ձեր այդ ժանգոտ լայնափողը բոլորովին անպէտք է:

Գաղտնիորդը բողբոջեց.

—Մի վախիր, անպէտք չէ, —ասաց նա, ձեռքը խրփելով փողին: —Նա, այս հրացանով դեռ մի անգամ էլ չեմ վրիպել, ոչ թռչուն սպանելիս և ոչ պրուսացի:

—Դէհ, ինչպէս ուզում էք... Լէյտենանտ Դէյօնէ, —դիմեց զօրապետը իր սպաներից մէկին, —ձեզ եմ յանձնում այս նամակը հասցնելու առաջին զօրաբաժնի հրամանատարին:

Լէյտենանտը, որ մի քսաներեք ամեայ երիտասարդ էր, վերցրեց նամակը և, զինուորական պատիւ տալով զօրապետին, ասաց ուղեցոյցին:

—Դնանք, թէ ոչ:

—Մի բոպէաչափ սպասեցէք, —պատասխանեց նա: —Նախ հանեցէք ձեր սուրն ու խթանները, թողէք միայն ատրճանակը: Մնացած ամենը ձեզ միայն կըխանգարեն անտառում:

Սպան լսեց, բաց արեց սուրն ու խթանները և դուրս եկաւ գաղտնիորդի հետ միասին:

Անցնելով նախ դաշտերի միջով, սպան և իր ուղեցոյցը մտան անտառը և նրա եզերքի մօտով անցան Էֆ գետը սառուցի վրայով: Հեռւից լսուում էր ձիերի ծանր ոտնաձայնը, թնդանօթասույքերի անիւների շփումը և առ հասարակ այն անորոշ թնդիւնը, որ առաջ է գալիս

Երկու սաս եւ երկու թռն

Նկար իւլ. Կապ-Պերսի

մեծ բազմութեան շարժումից: Այդ թշնամին էր շարժում:

Ուղեցոյցը առաջ էր դնում մեծ քայլերով, ամբողջ ժամանակը ցած կռացած և առանց մի խօսք ասելու: Լէյտենանտը արդէն յոգնել էր. քրտինքը վտակների պէս ցած էր գլորւում նրա վրայից. սակայն նա խրախուսում էր ինքն իրան, մտածելով.

«Ինձնից է կախած տասն հազար մարդկանց փրկութիւնը... Միթէ ես ժամանակին չեմ հասնելու»:

Մէկ ու կէս ժամից յետոյ, որը սպաշի համար թըւաց ինչպէս մի դար, ուղեկիցները դուրս եկան դաշտը ու լսեցին եղեգնի խշխշոցը:

— Սա Գատիլեան լճակն է, — կամաց հասկացրեց ուղեցոյցը: — Մինչև Կուրսի, ուր գտնւում է զօրաբաժնի վարչութիւնը, այստեղից կէս վերստից աւել չէ:

Լէյտենանտը ազատ շունչ քաշեց. Բաց նոր էին նրանք սկսել հեռանալ լճակից, երբ մթութեան մէջ մի ձայն լսեց ֆրանսերէն լեզուով.

— Ո՞վ է գալիս:

— Ֆրանսիան, — պատասխանեց լէյտենանտը:

— Մօտեցիր:

Լէյտենանտը մօտ գնաց և չանկարճ տեսաւ երկու նիզակներ, որոնք խաչաձև դէմ եղան հէնց նրա կրծքին: Իսաաճանութիւն... Պրուսացիները... բացականչեց նա յետ ցատկելով:

Բաց իսկոյն որոտացին երկու հրացաններ և լէյտենանտը վազը ընկաւ ձիւնի վրայ, ներկելով նրան իր տաք արիւնով:

Պրուսացիները դուրս թռան դարանից ու սկսեցին շօշափելով որոնել եղեգների մէջ: «Ով է գալիս» ձայնի վրայ ուղեցոյցը հեռատեսութեամբ թաղնել էր եղեգների մէջ: Տեսնելով, որ լէյտենանտն ընկաւ, նա կամաց վեր քաշեց իր հրացանի ոտքը, նշան դրեց և արձակեց նախ մէկ, յետոյ միւս փողից: Երկու պրուսացիներն էլ առանց մի ձայնի կամ հառաչանքի գետնով դիպան, տեղն ու տեղը սպանւած:

— Հրաշայի՛ է... Տերուկ Դէրիկը դեռ ևս պիտանի է ինչպէս հրացանաձիգ, — ասաց զաղտորսորդը մի ցածրաձայն ծիծաղով...

Դուրս գալով եղեգների միջից, զաղտորսորդը վերցրեց սպանւած թշնամիների դիակները և ձգեց լճակը, ասելով.

— Մինչև ձիւների հալէհալը... Իսկ այժմ դէպի ճանապարհ:

Եւ նա մօտեցաւ վիրաւոր լէյտենանտին:

— Թող ինձ այստեղ և գնա Կուրսի, շուտ տար նա՛մակը, ասաց լէյտենանտը:

— Թողնե՛ր ձեզ... Ի՛նչ եղաւ ձեզ... Դա տեսնւած բան է արդեօք, — պատասխանեց ուղեցոյցը:

Նա շալակեց սպաշին և սկսեց բոլոր ուժով վազել, ինչքան որ թոյլ էր տալիս նրան իր ծանր բեռը:

Տասն րոպէից յետոյ Դէրիկին ընդունեց ֆրանսիական զօրքի պահանորդ խումբը և տարաւ գլխաւոր բնակարանը:

Լէյտենանտը երկու տեղից էր վիրաւորւած, ազդրից և ուսից: Բժիշկը զբաղւեց նրանով, իսկ ուղեցոյցը անվր-

դով կերպով իր քսակի մէջ դրեց նամակի ստանալու մասին զօրաբաժնի հրամանատարի ստորագրած ստացականը, լցրեց իր երկփողեան հրացանը, մի կարտ օղի կոնձեց և յետ դարձաւ դէպի Զիլիեր:

Առաջին զօրաբաժինը ազատւած էր:

Մի ժամից յետոյ Դէրիկը արդէն քաղաքային տանըն էր, ուր նրան սպասում էր զօրապետ Պալիերը:

— Հը, — լակոնական եղանակով հարցրեց 15-րդ գընդի հրամանատարը:

— Ահա ձեզ ստացականը, — պատասխանեց շտապով ներս մտած և յոգնած ուղեցոյցը, տալով թղթի կտորը:

— Իսկ ձեռք է լէյտենանտ Դէյօնէն:

— Վիրաւորւած է... բաց, պէտք է յուսալ, կըլանանայ:

— Իսկ դուք ինքնե՞րդ... Ձեզ վրայ արիւն է երեւում:

— Ես ողջ եմ... Այդ սպաշի արիւնն է, որին ես շալակած տարայ մինչև զօրաբաժնի շտաբը:

— Պատմեցէք դէհ, այդ ինչպէս եղաւ:

Երբ Դէրիկ բարձրահասակը վերջացրեց իր պատմութիւնը, զօրապետը զգացւած շնորհակալութիւն չաշտնեց նրան այդ բոլոր արածների համար: Միևնոյն ժամանակ նա ուշադրութիւն դարձրեց զաղտորսորդի խղճալի հագուստի վրայ և վճռեց, որ մի փոքր դրամական պարգևը աւելորդ չի լինի այդ սինլքոր մարդու համար:

Հանելով գրպանից մի բուռ լիդորներ, զօրապետը առաջարկեց դրանք Դէրիկին:

— Առէ՛ք ձեզ, սիրելիս... Զինուորից վերցնելը ամօթ չէ: Ես ձեզնից շատ, շատ շնորհակալ եմ:

— Զօրապետ, — վեհութեամբ պատասխանեց զաղտորսորդը, — ես չեմ նեղանում, բաց... տեսնում է՞ք արդեօք... դա բոլորովին աւելորդ է: Ես չեմ կարող ընդունել... Միայն հաշրենիքի՛ սիրոյ համար ես արեցի այդ — և շատ ուրախ եմ, որ արժանացայ ձեր գովասանքին:

Այն ժամանակ զօրապետը կամաց հանեց ձեռնոցը իր սոջ ձեռքից և ձեռք տւեց զաղտորսորդին: Սա յուզւած դրեց իր կոսիտ, կոշտացած ձեռքը զօրապետի ձեռքի մէջ:

— Շնորհակալութիւն, — ասաց այդ ժամանակ զօրապետ Պալիերը: — Սրտանց շնորհակալութիւն 15-րդ գընդի և մեր ամբողջ հաշրենիքի կողմից:

Գաղտնիսորդը այնպէս յուզւած էր, ինչպէս երբէք չէր եղել իր ամբողջ փոթորկալի, աղմուկներով ու վտանգներով լի դժբախտ կեանքում: Արտասուքի երկու խոշոր կաթիլներ դանդաղ գլորւում էին նրա աչքում, խորշակահար աչտերի վրայով, մինչ դեռ նա դուրս էր գալիս սենեակից, չարգանքով յետ ու յետ գալով:

Թարգմ. Լ. Մարկոսեան

ՄՏՔԵՐ ԿՆՈՋ ՄԱՍԻՆ

Պատիւ Մանեգացցայի

Բարբարոսական հասարակութեան մէջ, ուր դասակարգութեան միակ չափը՝ բռնութիւնն է—բաւական է, որ աւելի թույլ կինը միշտ տղամարդի ստրկուհին լինի. բայց քաղաքակրթւած հասարակութիւններին մէջ, ուր զգացմունքի և մտքի եռանդը՝ իր զարգացման համար՝ կատարեալ ազատ պիտի լինի, կինն ունի այնպիսի արժանաւորութիւններ, որոնք հաւասարակշռում են տղամարդի աւել մշտաւոր ոյժերը և որ ոչ էլ տղամարդին չէ վաշելում ինեւ ստրկուհի կամ տէր. նրանք երկուսն էլ հաւասար են, ոչ թէ իրաւունքների և պարտականութիւնների մէջ, որոնք շատ տարբեր պիտի լինին այն մեծ գանազանութեան շնորհիւ, որը կայ երկուսի կազմակերպութեան մէջ, այլ կեանքի ուրախութիւնների, մարդկային արժանաւորութիւնների և դասաւորութեան շրջանի մէջ:

Կանանց հարցը չափազանց հրապուրելով, զեղեցիկ խօսք է գրել իր դրօշակի վրայ, բայց այդ խօսքը մեր ցանկութիւնների ցնորքն է. սխալ է, պարադոքս է:

Մարդկանց մէջ զանազան տեսակ անհաւասարութիւնները այն երեւոյթներին են պատկանում, որոնք Ադամից մինչև մեր օրերը ամենաշատ և ամենամեծ տանջանքները պատճառեցին մարդկանց և որոնք անողորմ և անզուլ կերպով այժմս էլ հալածում են մեզ: Հասնել հաւասարութեան—այդ է ամբողջ մարդկութեան մշտական ջանքերի առարկան: Ոչ թէ և բանականութիւնը, բարոյականութիւնը և հաւատը միշտ ձգտում են իրագործել այդ: Պատմութեան մեծ մասը նւիրւած է քրիստոնեական խնդար ջանքերին, որը գործ է դրել անհաւասարութիւնն ոչնչացնելու և ամենքին առողջ, հարուստ և խելօք լինելու հաւասար իրաւունքը բաշխելու համար:

Աւագակը, անխելանականը, ընկերավարը չընայելով իրանց տաբեր մեթոդներին և բարոյականութեանը, իւրաքանչիւրը ձգտում է ոչնչացնել անհաւասարութիւնը:

Ֆրանսիական յեղափոխութիւնը, կախաղան բարձրացնելով մարդկանց, երազում է մի դրութեան մէջ դնել բոլորին և գրում է իր դրօշակի վրայ. «Egalite—հաւասարութիւն»:

Դատաւորները գրում են դատարանների մուտքի վրայ. «Օրէնքի առջ բոլորն էլ հաւասար են»:

Սակայն Դոմիցիանը եղբայր է ծնունդ Տիտոսին. Դանտէ և իւքսոր Ֆիլզօ, տարբեր հանճարի տէր մարդիկ, ծնունդ են մի շաւղով ընթանալու համար: Ծառի միւկնոյն ճիւղի վրայ դուք երկու հաւասար տերեւներ չէք գտնիլ:

Եւ բնութիւնն իր ուղիւնական ձայնով շարունակ կրկնում է. ամեն տեղ և ամեն բանի մէջ տիրում է անհաւասարութիւն. հաւասարութիւնը—ուտոպիաներից էլ ուտոպիա է»:

Ո՛վ գուք, անբաւականութիւնով միշտ հիւանդ մարդիկ! Քննեցէք ձեր դրօշակների վրայից, ձեր դատարանների դռներից, ձեր տաճարներից այդ հեգնական և ունայն բառը—հաւասարութիւն—և նրա փոխարէն գրեցէք ամեն տեղ, ձեր տների վրայ օրինագրքերի մէջ, փողոցների վրայ. «Խրաքանչիւրին այն, ինչի նա արժանի է»:

Ամենամեծ անհաւասարութիւններից մէկն այն է, որը դոյութիւն ունի սեռերի մէջ. դա մեծապոյնն է, որովհետեւ օրգանական է և հէնց ծնունդեան օրից որոշում է կնոջ և տղամարդին վերաստեղծող ֆունկցիօնի (գործունէութեան ընդունակութիւնը) զանազան կողմերը:

Իզուր էր աշխատում հռովմայեցոց խտտասիրտ և անխելք կաշսրը դանակով ոչնչացնել այդ տեսակ անհաւասարութիւնը. իզուր են ձգնում շողօքորթ Ֆեմինիստները իրանց գրքերի ու ճառերի մէջ մտաւորապէս, բարոյապէս և իրաւաբանօրէն հաւասարեցնել երկու միմեանցից այդչափ տարբեր էակներ:

Կինը—նոյնպէս մարդ է. բայց հէնց ծննդեան օրից տղամարդը և կինը այնքան տարբերում են միմեանցից, որ ոչ հռովմի կաշսեր դանակը, ոչ սոցիօլոգների սոփեստութիւնները անկարող են նրանց միմեանց հաւասար դարձնել:

Երկու սեռերի մէջ գոյութիւն ունեցող անարգարութիւնը կարելի է

ոչնչացնել ոչ թէ հաւասարութիւնով, այլ իւրաքանչիւր սեռին իրան պատկանող իրաւունքները և պարտականութիւնները տալով: Որքան ողորմելի, որքան սխալ են այն մարդկանց դատողութիւնները, որոնք կամենում են հաւասար զբաղմունքներ տալ կանանց գիտութեան մէջ, հաւասար տեղ տալ մտքի և մտաւոր աշխատութեան դասաւորութեան մէջ միմիայն այն պատճառով, որ նոյնպէս... մարդիկ են! Տէր Աստուծ, ի հարկէ նրանք նոյնպէս մարդիկ են: Իսկ ով ցանկանում է կնոջից տղամարդ շինել, նա պիտի աչանդակէ նրան, սակայն այդ անզուլ աչանդակումն ոչ փիղիքապէս և ոչ հոգեպէս չէ կարող նրանից արական սեռի էակ շինել. նա նրան մի տեսակ ներքինի, աչանդակ հրէշ կըշինէ:

Բնութիւնը մի տեղ շուպելով իր ոյժերը, միւս տեղում հարկադրւած է լինում խնայել նրանց. այդ օրէնքը փորագրւած է բնութեան մեծ գրքի մէջ և չաւիտենական է, ինչպէս ինքը աշխարհը:

Կինը մայրութեան ֆունկցիօնի մէջ այնքան փիղիքական եռանդ է վատնում, որը հերիք կըլինէր տաս հսկայ ստեղծելու համար, և այդ ֆունկցիօնին նւիրում է զգացմունքի այնքան գանձեր, որքան բաւական կըլինէր մի հանճար ստեղծելու համար: Երեխաներ ծնելը—մեծ ֆունկցիօն է. նա այնքան շատ և այնքան մեծ ոյժեր է պահանջում, որ, շատ սակաւ բացառութիւններով, էստետիքական և մտաւոր ստեղծաբանութիւնը անմատչելի է դառնում կանանց:

Թէ որքան սխալներ ենք գործում մենք ամեն օր կանանց վերաբերմամբ, շատ դժւար չէ համոզել զրա մէջ. հարկաւոր է միայն դիտել, թէ ինչպիսի կրթութիւն են ստանում գոնէ մեզ մօտ Խալիսայում բուրժուա և արիստոկրատ դասակարգերի աղջիկները:

Չատ սրամիտ է ասել Սևիֆտը, թէ բախտաւոր պատկներ այն պատճառով են քիչ լինում, որ աղջիկները զբաղւած են աւելի շատ ցանցեր հիւսելով, քան թէ իրանց համար հարկաւոր շորեր կարելով:

Եւ ես կ'աւելացնեմ, որ ցանցեր հիւսելու արւեստն սովորեցնում են մայ-

րերը, դաստիարակչուհիները և նրանք, որոնք նւիրում են իրանց այդ դըժ-ւար և նուրբ գեղարւեստին, այն է՝ մատաղ օրիորդներից կիներ կամ աւե-լի լաւ է ասել ամուսին որսողներ պատրաստել:

Ապահով կանանց մասին է խօսքս և ես աչքի առաջ ունիմ նրանց աւելի ազդիչ մեծամասնութիւնը: Եւ ահա հէնց դրանք այնպէս են դաստիարակ-ւում, որ բացի կին լինելուց, ուրիշ ոչ մի բանի համար պիտանի չեն լի-նում:

Այդ «ամուսինների համար» կիները կրթութիւն են ստանում առանձին դպրոցներում, որոնք նման չեն արա-կան դպրոցներին և մեծանում են բո-լորովին ուրիշ պարագաների մէջ: Բացց այդ բոլորը չէ. նրանք մեզինքն վաղ են կանգնում զիտութեան սանդուղքի վրայ:

Ինձ յայտնի է, օրինակ, որ Գենուա-լում ներկայ դարուս սկզբում մինչև անգամ բարձր արիստոկրատիայից շուտիկնայք գրել-կարգալ հազիւ գի-տէին: Զատերը կրցանկանային հէնց այժմս էլ՝ վերագտնալ այդ իմաստուն անգիտութեան իդէալին, բացց մեր դարը, դժբախտաբար, շատ առաջ է գնացել նրանց համար և մեր աղ-ջիկները՝ դպրոցում անցնում են տար-րական ուսման ընթացքը, իսկ յետոյ վերագտնում են ընտանիքի գիրկը, ուր այբուբենի և թւաբանութեան չորս գործողութիւնների վրայ աւե-լանում են դաշնամուրը, նկարչու-թիւնը և փրանսերէն լեզուն: Բարձր գասակարգերը գերադասում են տալ օրիորդներին տնային կրթութիւն օ-տար դաստիարակչուհիների ձեռքի տակ: Այդպիսի դէպքում մենք տես-նում ենք, որ նրանք գոնէ ազատ խօսում են փրանսերէն, անգլիերէն և երբեմն, գերմաներէն լեզուներով: Այդ տնային աշակերտուհիներից մի քանիսն առանձին դասեր են վերց-նում գրականութիւնից և բնական գիտութիւններից:

Այդ տեսակ ընտանիքներում հա-ւատ են ընծալում միմիայն կոլէժներ-ին և կուսանոցներին. ուստի այնտե-ղից օրիորդները արդէն հասունացած են դուրս գալիս: Նրանք դուրս են գալիս միայն ամուսնանալու համար:

Բացց յամենայն դէպս, ուր էլ որ նրանք ստանան իրանց կրթութիւնը՝

հասարակական թէ մասնաւոր դպրոց-ներում, կոլէժներում թէ կուսանոց-ներում—այդ ապագայ մայրերը մի-միայն իրանց համար ամուսին գտնե-լու արւեստի մէջն են վարժւում, աշխատելով որ նա միևնոյն ժամա-նակ լինի հարուստ, գեղեցիկ և երի-տաւագ, մի խօսքով ամեն կողմով կատարեալ մարդ:

Ի հարկէ լինել կին և յետոյ մայր —այդ կնոջ առաջին և ամենաբարձր միսսիան է և չեն սխալում այն մար-դիկ, որոնք աշակցում և առաջնոր-դում են նրան կատարել այդ միսսիան: Բացց ճիշտ է և այն, որ ամեն ինչ, մո-ռանալը և միայն դրա մասին մտա-ծելը նշանակում է պատրաստել կնոջ համար մի շարք հիասթափումներ և սխալներ և ստիղծել բազմաթիւ էակ-ներ, որոնք իրանց ոտքերի տակ հող չունին և որոնք դրա շնորհիւ միայն տանջանքներ կարող են սփռել իրանց շուրջը:

Բոլոր կանայք չեն կարողանում ամուսնանալ և նոր հասարակութիւնը օրրոտօրէ աւելի ու աւելի դժարաց-նելով ամուսնութեան գործը, միևնոյն ժամանակ անտանելի է դարձնում պառաւ աղջիկների դրութիւնը:

Ներկայումս, գոնէ Իտալիայում, պառաւ կոյս լինել—նշանակում է լինել դժբախտ կին. հասարակութիւնը հալածում է նրան կատակներով, սը-րսխօսութիւններով ու ծիծաղով, և նա բոլորովին նման է այն դժբախտ ուսանողին, որը երկու կամ երեք ան-գամ կտրւելով միևնոյն քննութիւ-նում, ստիպւած է լինում թողնել հա-մախարանը: Այն կինը, որը չէ կարո-ղանում իրան համար ամուսին գտնել, կտրւել է քննութեան ժամանակ, որը նրան յաջող դէպքում պատուաւոր դիրք բռնելու իրաւունքը կը տար:—

Պառաւ աղջիկ մնալու վախը այն-քան մեծ է, որ շատ աղջիկներ ամուս-նանում են ինչպէս որ պատահում է. առանց սէրի, առանց բախտաւորու-թեան որեւէ հեռանկարի, միայն թէ չըկրեն իրանց վրայ պառաւ աղջկայ ամօթալի մականունը:

Պատկը—կնոջ համար հաստատուն դիրքի հոմանիշն է. այդ նշանակում է, որ պառաւ աղջիկը չունի այդ դիրքը, որ նա *declassée*, վաղուած է, ինչպէս կասէին փրանսիացիները:

Հին ժամանակներում հասած աղջիկը հետեւեալ դիլէման էր վճռում. կամ կից կամ կոյս: Եւ շատ չաճախ արիստո-կրատ ընտանիքների եսամոլութիւնը կուսանոց էր ուղարկում շատ աղջիկ-ներ և մինչև անգամ քոյրեր, որպէս-զի աւագ որդու և եղբօր ժառանգու-թիւնը քիչ ծանրաբեռնւի և չըպ-կասի:—

Մեր ժամանակներում աղջիկները վճռում են ուրիշ այնպէս անգութ դիլէմա. կամ կից կամ պարագիծ ընտանիքի մէջ. էակ, որին գթութիւ-նից դրդւած են համբերում տան մէջ, ծանր բեռը առաջ ծնողների, յետոյ էլ եղբայրների համար:

Ուրեմն, կին, ինչպէս էլ որ լինի! Եւ որովհետեւ ամուսին դրաւելու մէջ ամենաազդեցիկ միջոցներից մէկը գեղեցկութիւնն է, մանաւանդ երբ օժիտ չըկայ բոլորովին կամ շատ չնչին է եղածը, ուրեմն, անհրաժեշտ է մշակել գեղեցկութիւնը, աւելացնել նրան, ընդգծել այնպէս, որ իսկոյն աչքի ընկնի: Եւ պարանքը (կոկէտու-թիւնը) կորցնում է չափ ու սահման և միմիայն ամօթխածութիւնն ու պա-տեհութիւնն են կանգնեցնում նրան որոշ աստիճանի վրայ:

Աղքատ աղջիկների օրինակը, որոնք բախտաւոր պսակի շնորհիւ կոմսուհի, մարկիզուհի և իշխանուհի են դար-ձել, իւրաքանչիւր 16 տարեկան օ-րիորդի համար մի տեսակ օղապատկեր է ներկայանում:

Իսկ երբ բնական պակասութիւն-ներ խոչընդոտ են հանդիսանում այդ-պիսի պարանքի համար, այն ժամա-նակ մի քանի մայրեր ուժով ներկում ու զարդարում են իրանց աղջիկներին, կեղծելով նրանց մարմնի ձևերը և հրապուրիչ կերպով մերկացնելով նը-րանց կրծքերը. և ապա սկսում են հանդէսներ, թատրոններ և ուրիշ հասարակական տեղեր դուրս բերել նրանց, որպէս ապրանք, որը անպատ-ճառ պիտի վաճառւի և որքան կարե-լի է, թանգ գնով:

(Արշարունակել)

Պ ա տ ա կ ա ն

ԳԵՂԻՆԱՆԻ ԿՈՐՏԵՅ ԵՒ ՄԵԿՍԻԿԱՅԻ ՆՈՃԵԼԸ

Այս, ճանապարհորդութեան զլխաւոր նպատակը նւաճումներ կամ աւարաւորութիւն չէր. Կորտէցը հասնելով Գրիմալին և միանալով նրա հետ՝ պէտք է բարեկամական յարաբերութիւն սկսէր հնդիկների հետ և առւտուր անէր: Վճուած էր կռիւ չըբանալ, վարել բարեկամաբար և մայր երկրից բերած չնչին առարկաները փոխել ոսկու հետ: Կորտէցին հրամայած էր չըմոռանալ սպանիական թագաւորի զլխաւոր ցանկութիւնը՝ հնդիկներին քրիստոնեայ դարձնելու մասին:

Կորտէցին տրւած յանձնարարութեան կարեւորութիւնը, նրա հետ միասին իշխանութիւնն ու ազատութիւնը, որոնց նա դէպի չարը կարող էր դործ դնել, սկսեցին անհանգստութիւն պատճառել կուսակալին: Նա սկսեց նախանձել և արդէն զոյժում էր, որ Կորտէցին էր ընտրել նաւապետ և հնար էր մտածում նրա տեղ մի ուրիշին նշանակելու: Կորտէցի բարեկամները հաղորդեցին այս բաները նրան: Կորտէցը առանց երկար մտածելու, բոլոր կառաւորներին հրամայեց նաւ նստել, իսկ ինքը գնաց Սանտ-Եագո կենսական մթերքների գլխաւոր Իսպալաւի մօտ, գնեց ամեն ինչ, տալով իր մօտ եղած բոլոր փողերը բայց որովհետև այդ գումարը չէր բաւականացնում, հանեց իր պարանոցի հաստ ոսկի շղթան, ու գրաւ տւեց: Նշանակւած ռոպէլին ամենքն իրանց տեղերումն էին և նաւերը գիշերով ափից հեռացան:

Ինչպէս մեծ եղաւ բնակիչների զարմանքը երբ տեսան առաւօտեան, որ նաւահանգիստը դատարկ էր և նաւերն արդէն բաւականին հեռացել էին: Այս մասին անմիջապէս հաղորդեցին Վելասկէզին, որը զայրացած ձիւնստեց և դէպի ափ արշաւեց: Կորտէցը գուշակում էր այդ բանը, ուստի սպասեց կուսակալին: Նաւից ցած թողեց մի մակույկ և լողալով մօտ եկաւ ափին, կանգնեց այնքան հեռու, որ կարելի էր ձայնը լսել: Նա ներողութիւն խնդրեց այդպէս շտապով հեռանալու:

Համար, բայց պատճառը խոստացաւ վերջը պարգել, իսկ յետոյ հեռուից գրլուխ տալով՝ նաւերի մօտ դարձաւ:

Մօտենալով Կուբայի նաւահանգստների երբեմն այս, երբեմն այն ափին, նա եռանդով մարդ և պաշար էր ժողովում: Նրա հետ միացան ոչ միայն կամաւորները, այլև հացով բարձած երկու նաւ: Այժմ նրա նաւատորմի ընդհանուր թիւն էր 11 նաւից, որոնցից մի քանիսը սովորականից մեծ էին: Նրա զրօշակի տակ կային 500 զինուոր, 200 հնդիկ և 110 նաւաստի: Բացի դրանից հետը վերցրել էր ահագին քանակութեամբ ռազմամթերք և 20 ձի, Թէև այս կենդանիների տեղափոխելը դժուար էր, բայց Կորտէցը հասկանում էր այս փոքրաթիւ կենդանիների անհրաժեշտութիւնը, թրուոցիկ վաշտ կազմելու համար: Ամեն բան պատրաստ էր ուղի ընկնելու համար և նախ քան գնալը, Օլմատա քահանան մաղթանք կատարեց, իսկ Կորտէցը լիքը զգացմունքով մի կարճ ճառ ասաց:

1519 թւի փետրւարի 13-ին վերջապէս դուրս եկան նրանք նաւահանգստից: Ծովապետի նաւը գնում էր առաջից, իսկ միւսները հետևում էին նրան: Յաջող հոգմը շուտով փոխւեց: Սկսեց անտանելի փոթորիկ, և նաւերը քիչ էր մնում որ ջրասոյզ լինէին: Երկար այս ու այնպիսի զարկւելուց վերջը, մի կերպով նաւախումբը մտաւ Կոցումէլ նաւահանգիստը: Ուրովհետև կղզու բնակիչները սիրով ընդունեցին նրանց, ուստի Կորտէցը մտածեց իր սրտի ցանկութիւնը գլուխ բերել, այն է՝ կռապաշտներին քրիստոնեայ դարձնել: Այս բանն այնքան էլ հեշտ չէր և շատ անգամ Կորտէցը համբերութիւնից դուրս էր գալիս և եթէ չըլինէին բարեսիրտ Օլմետա քահանան և միսիօնար Դիագը, այն ժամանակ նա խիստ միջոցներ ձեռք կառնէր: Զուր անցան միսիօնարների համոզիչ քարոզները, որ հնդիկները թողնէին կռապաշտութիւնը, սակայն նրանք մնացին հաստատ իրանց հաւատի մէջ: Հնդիկները հաւատացնում էին, որ իրանց աստուծոները լոյս և հողմ են առաջացնում, բաւական է որ մարդ համարձակէր նրանց մօտենալ, որոտ ու կայծակ կըթափէին նրա գլխին: Կորտէցը տեսաւ, որ համոզելը դուր էր. նրա կարծիքով պէտք էր

ցոյց տալ վայրենիներին իրանց փայտէ ու քարէ աստուծոների ոչնչութիւնը, ուստի հրամայեց վայր ձգել կուռքերին պարտաւորաբաններին և նրանց տեղն անմիջապէս դնել Աստուծամօր պատկերը, Յիսուսը գրկին: Այս բանը սարսափեցրեց հնդիկներին: Առաջին անգամ հնդիկների տաճարում քրիստոնէական պատարագ կատարեց: Արդեօք իսպանացիներին լախեցած, թէ իրանց աստուծոների ոչնչութիւնը տեսնելով, շատերը վճռեցին հաւատափոխ լինել: Նրանց մկրտեցին ու դրանով էլ վերջացաւ հնդիկների քրիստոնէութիւն ընդունելը: Նրանք չէին հասկանում նոր կրօնի դաւանութիւններն ու կանոնները:

Կորտէցը բաւական ժամանակ ստիպւած էր մնալ Կոցումէլում: Վերջին փոթորիկները սաստիկ վնասել էին նրա նաւերը և մինչև որ նրանց կրկարկատէին, նրա հետ միացաւ Ալեկալար սպանիացի միսիօնարը: Սա երկար միջոց գերի էր մնացել Իւկատանում և հիանալի կերպով ուսումնասիրել էր վայրենիների բարքերն ու լեզուն: Նա հիացմունքով հանդիպեց իր ազգակիցներին և յանձն առաւ Կորտէցի թարգմանչի պաշտօնը:

Նաւերը նորոգելուց յետոյ, հրաժեշտ տալով բարի և հիւրընկալ բնակիչներին, մարտի 4-ին նաւախումբը հեռացաւ: Կորտէցը Իւկատանի ափերը բռնելով՝ յաջողութեամբ հասաւ Կամբէզեան ծովածոցը: Բիօ-Տաբասկո գետաբերաններն այնպէս ծանծաղուտ էին, որ մեծ նաւերը պէտք է խարխիւս ձգէին և միայն փոքր նաւակներով գետի հոսանքով դէպի վեր բարձրանային: Տեղ-տեղ լսիտ կանաչի միջից նկատւում էին հնդիկների թշնամական ցոյցեր: Այդ հնդիկներն սկզբում շատ լաւ ընդունել էին Գրիմալին, բայց այժմ տեսնում էին նրանց սպառնական շարժումները և մռայլ կերպարանքները, որ խիստ զարմանք էր պատճառում նաւաստիներին: Բայց ուշք չըդարձնելով դրան, Կորտէցը շարունակում էր առաջ գնալ: Միւս առաւօտ Կորտէցը տեսաւ ողջ ափը բռնւած է զինւած և յուզւած բազմութիւնով: Նա թարգմանի միջոցով յորդորեց նրանց ցրւել, պատերազմ չըսկսել, յայտնելով՝ որ ինքն եկել է ոչ թէ նրանց նաւանու, այլ առւտրական յարաբերութիւն սկսելու հա-

մար, Այդ բանին հնդիկները պատասխանեցին վայրենի գոռում-գոչումով և նետաձգութիւնով: Մինչև գօտիկ ջրի մէջ թաղաճ, սպանացիները կատաղի կերպով կռւել սկսեցին, բայց երբ դուրս եկան ջրից և սկսեցին հրաքանդներ կրակել, հնդիկները նրանց ձայնից սարսափած, առանց չետ նայելու, թողին ու փախան: Կորտէցը գիշերաւայ մօտ տէր դարձաւ Տաբասկօ քաղաքին: Դժբախտաբար քաղաքը դատարկ էր՝ բնակիչները հետները փախցրել էին բոլոր արժէքաւոր իրեղէնները, ուստի և այս անյաջողութիւնը ցաւ պատճառեց չաղթող սպանացիներին: Գերիները խօսքերից Կորտէցն իմացաւ, որ բոլոր երկիրը ոտքի էր կանգնել և նրա հարցին թէ՛ ինչու այնպէս թշնամաբար են վերաբերում իրանց, հնդիկները պատասխանեցին որ միւս ցեղերն իրանց սպիտակներին կուսակից չը համարելու համար, որոշել են բոլորը ոտքի կանգնել, հէնց որ սպիտակները մի անգամ էլ երևան:

Պատերազմն անխուսափելի էր: Կորտէցը չուզեց վայրենիների չարձակելուն սպասել, ուստի ինքը նրանց դէմ գնաց: Կարգաւորեց իր սակաւաթիւ զօրքը և ինքն անցաւ թուռցիկ վաշտի գլուխն ու միւս հետևակներին յանձնեց ուրիշ առաջնորդներին:

Սպանացիները պէտք է գնային բաւական տարածութիւն անանցանելի անտառների և տղմուտ ճահիճների միջով: Խեղդող տոթին անսովոր, զինւորները հազիւ կարողանում էին ոտք փոխել: Յանկարծ լսեց հնդիկների աղաղակը և նետերի ճարճատոցը. կարկառի նման սպանացիների վրայ էին թափում սլաքներն ու քարերը: Քանի գնում շատանում էր վայրենիների թիւը: Սպանացիների դրութիւնը վատ էր, բայց ահա հեռուում խառնեցին վայրենիների վերջին շարքերը, Կորտէցի ձիււորները «Մանտ-Շագո» աղաղակելով կտրատում, աջ ու ձախ հարւածում էին նրանց: Վայրենիներին տիրեց ահն ու սարսափ: Տեսնելով ձիււորներին, կարծեցին թէ մարդըն ու ձին իրար հետ կպած՝ մի ամբողջութիւն են կազմում: Ահաբեկած հնդիկներից շատերը գերի ընկան, որոնց մէջ կային մի քանի առաջնորդներ կամ իրանց լեզուով կացիկներ:

Կորտէցը նրանց արձակեց այն դիտաւորութեամբ, որ գնան, պատմեն ապստամբներին, թէ ինքն եկել է ոչ թէ նրանց նաճելու, այլ առևտուր անելու նպատակով: Հետեւաւ օրը կացիկները չետ դարձան, ընծայ բերելով բամբակ, գէնքեր և ոսկեղէն իրեր: Նրա հարցին թէ՛ ոսկին ճրտեղից են ձեռք բերում, նրանք՝ գէպի արևելք ցոյց տալով ասացին—Մեկսիկա: Այս նորութիւնը լսելով, Կորտէցի սիրտն սկսեց ուրախ կերպով զարկել: Նա շտապով հնդիկներից մի քանիսին մկրտել տւեց ու հեռացաւ նաճած Տաբասկօից: Այժմ նրա բոլոր ուշքն ու միտքը դրաւ էր անցայտ, բայց հարուստ Մեկսիկան, ուստի օր առաջ շտապում էր այնտեղ հասնել: Եղանակը հանգարտ ու գեղեցիկ էր, երբ որ նրանք մօտեցան Սան Քլան-Ուլո կղզուն: Այնտեղ ափի վրայ տեսան հնդիկները մի մեծ բազմութիւն, որ զարմանքով նայում էր իրանց վերայ, թէ ինչպէս առանց թիավարելու ճեղքում են ջուրն ու անցնում նրա հարթ մակերևոյթի վրայով:

Յափշտակած գեղեցիկ տեղագրութեամբ և վտանգ չըսպասելով՝ Կորտէցը հրամայեց խաբխիւ ձգել: Այդ վայրկենին, թռչունի պէս թեթև ջուրը ճեղքելով, ծովապետի նախն մօտեցաւ հնդիկների փաշտի կոճղի մէջ փորած մակույկը: Հնդիկները վրստահ կերպով բարձրացան տախտակամաձի վրայ և մատուցին բերած ընծաները՝ ծաղիկներ, պտուղներ, փետուրներ և ոսկեղէն իրեր: Բացի սըրանցից, նրանք բերել էին-ուրիշ շատ ապրանքներ էլ, որոնց յօժարութեամբ փոխում էին ապակէ կեղծ քարերի ու մարգարիտների հետ: Թարգմանի միջոցով Կորտէցն իմացաւ, որ մօտ ժամանակներս նրանց նաճել է Մեկսիկայի հզօր թագաւորը: Կորտէցին խիստ դուր եկան տեղն ու բնակիչները և նա ափը դուրս եկաւ: Նաւաստիները վրաններ էին լսփում, լսկ բարի հնդիկները նրանց օգնում էին, ծառեր կտրատում, թերտում, փսիւթներ բերում, որ հիւրերը կիզող շոգից լաւ պահպանւին: Երբու օրում ամեն բան կարգի էր: Զորս կողմից խուճ-խուճ գալիս էին վայրենիներն սպիտակներին տեսնելու: Խաչտաբղէտ հնդիկ ամբոխը, կողովները շալակներին, խառնել էին նաւաստի-

ների հետ և բանալը նմանում էր կենդանի շուկայի: Կորտէցը տեղեկացաւ, որ շուտով նրա մօտ կը գայ կացիկներից մէկը:

Ահա մի առաւօտ կացիկն իր շքաւամբով շրջապատւած, մտաւ բանակը: Կորտէցը դիմաւորեց նրան և տարաւ իր շքեղ վրանը: Երկար հանդիսաւոր ձևակատարութիւններից չետոյ, կացիկը մատուցեց ընծաները:—Ոսկեղէն իրերի և թանգագին գործւածքների թուում կար և մի փետուրէ քղամիտ (manthé): Սա զուտ հնդկական արեստի արդիւնք էր: Նա ամբողջապէս շինւած էր թռչունների գեղեցիկ, բարակ փետուրներից. ստերների անցումն այն աստիճան նուրբ էր ու քնքոյշ, որ կարծես իւղաներկ պատկեր է, վրձինով նկարւած: Այս քղամիտները, գործւածքի ազնուութեան պատճառով, նոյն իսկ վայրենիների մէջ թանգ էր գնահատւում և միայն առաջնորդներն էին հագնում, ուստի և բերել էին Կորտէցին որպէս թանկագին ընծայ:

Կացիկը թարգմանի միջոցով հարցրեց Կորտէցին թէ՛ ինչու համար սըրտակներն եկել են իրանց երկիրը: Կորտէցը նրան պատմեց, որ ինքը մեծ և հզօր արքայի հպատակ է, որի թագաւորութիւնը գտնւում է անսահման ծովի միւս կողմը. այդ թագաւորութիւնը շատ մեծ է, և նրան ենթարկւում են շատ թագաւորներ և իշխաններ: Այս հզօր արքան լսելով Միկսիկայի թագաւորի ոչո՛ն ու զօրութիւնը, իրան՝ Կորտէցին՝ ուղարկել է, նրա հետ խաղաղութեան դաշն կապելու համար: Ուստի ինքը ցանկանում է անձամբ տեսնել թագաւորին և նրա համար ուղարկւած ընծաները, ինքը կը յանձնէ կացիկին: Նա տւեց կացիկին մի շքեղ քանդակագարդ բազկաթոռ, կարմիր մահուդէ գտակ, ոսկի պնակէ սուրբ Գէորգի պատկերով, և շատ ապակէ ապարանջաններ ու մանեակներ: Կացիկը զինւորների մէջ նկատելով մէկին փայլուն սաղաւարտով, խնդրեց որ, այն սաղաւարտն էլ հետը տանի Մոնտէցում թագաւորին ցոյց տալու: Նա յայտնեց, որ Մեկսիկայում իրանց տաճարներից մէկում Կետցալկուալտ աստուծոն այնպէս է պատկերացրած, ճիշտ այդպիսի սաղաւարտով: Կորտէցը համաձայնեց,—բայց, աւելացրեց նա, չուսով

եմ, որ սաղաւարտը կը վերադարձնէ. քիբը ոսկու աւազով, որպէս զի կարողանամ ձեր ոսկին մերի հետ համեմատել: Կորտէցն այս էլ ասեց, որ սպանացիները խիստ տանջուած են մի հիւանդութիւնով, որի ճարը՝ ոսկին է:

Կիտցակոյտը Մեկսիկայի գլխաւոր աստուածն է: Աւանդութիւնն ասում է, որ այս աստուածն արեւի սլատղամաւորն էր և եկել էր արեւմուտքի կողմից: Նա տւել է մարդկանց իմաստուն օրէնքներ, որի իմաստուն և խոհեմ կառավարութեան պատճառով, նրա թագաւորութիւնն ոսկէ դար էր համարուած: Յետոյ աստուածը նըստելով ջրային տան վրայ՝ դարձել է կրկին արեգակի մօտ, խոստանալով վերադառնալ և ընդ միշտ թագաւորել ացտէքներին: Ացտէքներն այս աստծուն պատկերացնում էին սպիտակ գէմքով և ոսկեգոյն մագերով: Ժողովուրդն այս աւանդութիւնը լաւ պիտէր, ուստի և եթէ սպանացիներին աստուած չը համարեց, գէթ նրա պատվամաւորների տեղ ընդունեց, որոնց յետևից շուտով կը յայտնւէր և ինքը՝ Կիտցակոյտը:

(Արշարունակի)

«Թիֆլիսի Հայոց Բարեգործական Ընկերութիւն»

«Կովկասեան Հայոց Բարեգործական Ընկերութեան» կանոնադրութիւնը, որով վարւում էր նա իր 18 ճիւղերով 18 տարւայ ընթացքում, այսօր փոփոխութեան է ենթարկել նոր կանոնադրութիւն ստանալով իշխանութիւնից և ինքը համակերպւելով այդ կանոնադրութեանը:

Նոր կանոնադրութեամբ Կովկասի Հ. Բ. Ընկերութիւնը վերակազմւում է «Թիֆլիսի Հ. Բ. Ընկ.» իսկ ճիւղերը պէտք է շարունակեն իրանց գոյութիւնը, որպէս և Արդիին մասնաժողովը, եթէ միայն նրանք առաջարկեն իրանց միջնորդութիւնը իշխանութեան առաջ, խնդրելով հաստատել նոր կանոնադրութիւններ, համաձայն ներկայումս կառավարութիւնից առաջարկած «Թիֆլիսի Հայոց Բարեգործական Ընկերութեան» և որով նրանք՝ տեղական Բարեգործական Ընկերութիւնները պէտք է Թիֆլիսի կեն-

դրոնական խորհրդից անկախ գոյութիւն վայելեն:

Մենք չենք վարանում և ոչ մի վաշտեան համոզւած մնալ, որ Կովկասի Հայոց Բար. Ընկերութեան տեղական մարմինները, որոնք ցայսօր մարդասիրական տեսակէտից ընկերութեանս դրօշակը այնքան բարձր և անաղարտ բռնած սփռել են իրանց շուրջը բարոյական և նիւթական օգնութիւն, մխիթարելով, սփոփելով թշուառի, հիւանդի, կարօտի, այրւած սիրտը, որ նոյն իսկ այդ մարմինները, այսօր համայն Կովկաս ընկերութեանս վերակազմութեան կարևոր բաղադրիչ կը կրկնապատկեն իրանց եռանդը, աջակից ունենալով իրանց հետ այն բարեկամներին և ծանօթներին, որոնք ցայսօր խմբւած են եղել Կովկասեան Բարեգ. Ընկ. խաչադրօշի շուրջը և անշաղկապ կը կատարեն կառավարութեան կողմանէ նոր կանոնադրութեան միջոցով տրւած արտօնութիւնը երկրիս հայ հասարակութեանը՝ այն է՝ շարունակել գոյութիւն ունենալ նոր կանոնադրութեան հիման վրայ: Եւ այսպիսով ընդ առաջ գալով կառավարութեան առաջարկին՝ չեն թողնիլ որ հայ համայնքները, որոնք ցայսօր լրէնթաց տրկայն 18 տարւայ, այնքան սրել — նրբացրել են իրանց սրտերի մարդասիրական գգացմունքները, որ նորից անտարբերութեան չար որոմը բռնի և խաւարով բռնի այն գեղեցիկ և անուշահոտ մարդագետիները:

Եւ կիլախի ամսոյս 19 ին նշանակւած առաջին ընդհանուր ժողովում, անդրանիկ օրինակը դառաւ Կովկասեան Հայոց Բարեգործական Ընկ. Թիֆլիսի կենդրոնը. Թիֆլիսի հայ հասարակութիւնը միաբուռն համակրանք ժողով եկաւ, շարունակելու իր եղբայրասիրական գործը, որ ամենուրեք աշխարհիս երեսին բոլոր գործոց թագն ու պսակն է:

Բժշկապետ Բ. Նաւասարդիան

Թիֆլիսի Հայոց Եւ Հայունեաց Բարեգործական Ընկերութիւնների Ժողովը

Սեպտ. 19-ին, քաղաքային խորհրդարանի դահլիճում կայացաւ Թիֆլ.

Հայոց Բարեգործական Ընկ. առաջին ժողովը. առաջին՝ որովհետեւ այսուհետեւ ընկերութիւնը ղեկավարելու է նորմալ կանոնադրութեամբ, որ չօրինի 6-ին հաստատւել է ներքին գործերի մինիստրութիւնից:

Նոր, վերակազմւած ընկերութեան անդամ գրեցին 30 հոգի, որոնք և ձեռնարկեցին նոր պաշտօնատար անձանց ընտրութեան: Ընդհանուր ժողովի նախագահ ընտրւեց բժշկապետ Բ. Նաւասարդեանը, քարտուղար՝ Կ. Արիսեան: Նախագահը շնորհակալութիւն յայտնելով նախկին ընկերութեան անդամներին՝ իրանց ջանքերի համար, առաջարկեց ժողովին նոր կանոնադրութեան համաձայն ղեկավարել: Ընդհանուր ժողովը անդամավճար սահմանեց վեց ռուբլի, վարչութեան անդամներ ինն հոգի և երկու փոխ-անդամ: Նոյնպէս որոշւեց, որ նախկին ընկերութեան (Կովկասի) անդամներն էլ կարող են նոր ընկերութեան անդամ լինել, եթէ կըցանկանան:

Ժողովում բժշկ. պ. Նաւասարդեանին ընտրեցին պատւաւոր անդամ, որից յետոյ տեղի ունեցաւ պաշտօնատար անձանց ընտրութիւնը: Վարչութեան անդամներ ընտրեցին՝ իշխանուհի Մ. Թումանեան, Փ. Վարդապետեան, Ս. Ծուրինեան, Պ. Ալիբէկեան, Հ. Աբրահամեան, փոխանդամներ՝ Ս. Մալխասեան, Ա. Մելիք-Ալվազեան և Յովհ. Թումանեանց, վերաստուգող ջանձնաժողովի անդամներ Ա. Զահրիեան, Յ. Անակչեան և Կ. Արիսեան. փոխ-անդամներ՝ Ա. Բախչինեան և Հ. Ասլանեան: Ժողովը լիազօրութիւն տւեց նախկին ջանձնաժողովին շարունակելու իր պարագմունքները Խուդադեանի կտակի աւելի բարւոք գործադրելու համար և իր պարագմունքների հետեւանքի մասին յայտնել նոր վարչութեան:

Նոյն օրը տեղի է ունեցել և Թիֆլիսի Հայունեաց Բարեգործական Ընկ. ընդհանուր ժողովը նոր հաստատւած կանոնադրութեան համաձայն, ընտրելու նոր վարչութիւն և վերաստուգողական ջանձնաժողովի անդամներ: Ժողովը, որին ներկայ էին 25 անդամուհի, ընտրեց վարչութեան անդամուհիներ՝ Մ. Խատիսեան, Վ. Ռոտինեան, Հ. Աւետիսիեան, իշխանուհի Մ. Թումանեան, Ս. Ծուրի-

նեան, Հ. Մարտիրոսեան, Ե. Յարու-
թիւնեան և Մ. Ղորղանեան:

Սյա վերջին երկուսը հրատարակեցին
անդամութիւնից, ուստի թէ սրանց
և թէ 9-րդ անդամի ընտրութիւնը
յետաձգւեց միւս ժողովին, որ տեղի
կունենայ այսօր:

ԿԱՐՍԹԻՖԻՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂՈՒ ԳԾԻ ԽՈՐՏԱԿՈՒՄԸ

Սեպտեմբերի 17-ին, ուրբաթ երեկո-
յեան, Կարս-Թիֆլիսեան երկաթուղու
մարդատար գնացքը Սողանլու կայա-
րանի մօտ, Թիֆլիսից 12 վերստ հե-
ռաւորութեան վրայ, խորտակւեց:

Երկաթուղու գնացքը բաղկացած էր
14 վագոններից, որոնցում մօտ 600
ճանապարհորդ կային: Երրորդ կարգի
վագոններում եղել են դրագունեան
գնդի 55 զինւորներ, և հայ ու իմե-
րել բանւորներ: միջին վագոններում
կանայք և երեխաներ, իսկ ամե-
նավերջի վագոններում ի միջի այլոց
Թիֆլիսի նահանգական դատարանի
պրոկուրոր Նիմանդէր, նրա օգնական-
Փօն Կլուզէն, իշխ. Սբաշիձէ և ու-
րիշները, որոնք աղատեցին վտան-
գից:

Խորտակման պատճառները բացա-
տրում են զանազան տեսակ. ոմանք մե-
ղադրում են աշխատանքների կառավա-
րիչ Վուրցելին, ոմանք երկաթուղու մե-
քենավարին. իսկ վերջինս բացատրում
է այսպէս. երբ գնացքը մօտեցել էր
Սողանլուի՝ գիւղին, նա չէ տեսել
սլաքի պահապանին և առ հասարակ
ոչ մի նախազգուշացնող նշան գնաց-
քի արագութիւնը պակասեցնելու հա-
մար. և որովհետեւ այդ կայարանում
գնացքը կանգ չի առնում, նա էլ այդ
պատճառով գնացքին տւել է սովոր-
ական արագութիւն: Երբ նկատել է,
որ գնացքը ճանապարհից ծուռել է
դէպի պահեստի գիծը, իսկոյն սկսել
է գնացքը կանգնացնել և չուզիչնու-
լոցներ արձակել, որպէս զի կոնդուկ-
տորները միաժամանակ բոլոր վագոն-
ների գնացքը կանգնեցնեն, բայց
դժբախտաբար նրանք այդ անել չեն
կարողացել, որովհետեւ արդէն կանգ-
նացնող գործիքները փչացած են ե-
ղել, շոգեշարժ մեքենան դուրս է
եկել ռէլսներից և դժբախտութեան

առաջն առնելը անհնարին է դարձել:
Տեսարանը սարսափելի է եղել, շոգե-
կառքին կպած երեք վագոնները բո-
լորովին փշուրել են, փոստային վագո-
նը կոտրւել է, իսկ յետևի վագոնները
դուրս են եկել ռէլսներից, Վագոննե-
րի փշրանքների տակից լսոււմ էին
վիրաւորաճների աղէկոտուր տնքոցն
ու ճիչերը. վիրաւորաճներից մէկը
իրան կորցրած սկսել է վագել դէպի
Թիֆլիս, բայց ճանապարհին մեռել է,
մէջքի ուղեղը վնասւած լինելուց: Սո-
ղանլուից դէպի Թիֆլիս հեռագիր
չըլինելու պատճառով մարդ է գնացել
Նաւթլուի կայարանը, որ աղէտի
մասին Թիֆլիս իմաց տայ, իսկ Թիֆ-
լիսից աղէտի տեղը ուղարկւել են ար-
տակարգ բաց վագոններ, առանց մի-
բժշկական միջոցների, այնպէս որ
դժբախտ վիրաւորներին դարսել են չոր
տախտակների վրայ և մինչև Թիֆլիս
տարել: Նիւանդներին բժշկական օգ-
նութիւն հասել է միայն Թիֆլիսում:

Կարսի երկաթուղու հիւանդանոցում
ազատ տեղ չըլինելու պատճառով 11
վիրաւորաճներ ֆուրգոններով ու-
ղարկւեցին Թիֆլիսի զինւորական հի-
ւանդանոցը: Սարսափելի է եղել այդ
դժբախտների տեսքը: Գլուխները ջարդ-
ւած, ասում են վէրքերի միջից ու-
ղեղները երևալիս են եղել: 18 վիրա-
ւորաճներից մէկի ոտները ջարդւած
էր. այդ դժբախտը առանց բժշկա-
կան օգնութեան, սարսափելի տան-
ջանքներով է տեղ հասել և համա-
րեա ճանապարհին արիւնաքամ է եղել:
Զարմանալի է, որ աղէտի տեղը ու-
ղարկում են բաց վագոններ, առանց
բժշկական օգնութեան, գոնէ մի քա-
նի պատգարակներ ուղարկէին. վիրա-
ւորներից շատերը հետզհետէ մեռ-
նում են, բացի այն որ հէնց մի
քանիսին մեռած են հանել վագոննե-
րի տակից: Երկաթուղու ճառագողնե-
րից համարեա թէ վնասւած չըկայ. վը-
նասւածներից մեծ մասը բացի զին-
ւորներից, հայ և իմերել բանւորներ են
եղել: Խեղճ բանւորներն են ամեն
տեղ տուժում:

1900-ի Յուլիանոսի

Հիմականէ սկսեալ, ցուցահանդիւի
բայման հարկ եղած միջոցները ձեռք
կառնեն: Ինչպէս գիտենք, պաշտօնա-
կան բացում մը տեղի ունենաց

յառաջիկայ ապրիլ 15-ին: Բայց վեր-
ջապէս, կերևայ որ վարչութիւնը կը-
կրկասկածի ցուցադիրներին ոմանց հլու
վիճակին վրայ: Ոմանք անհոգու-
թեամբ, ոմանք ալ ալ և ալ մտածում-
ներով տակաւին սկսած չեն իրանց
ապակեղէնները զետեղել: Ասիկայ շատ
վտանգաւոր է և շատ միջոցներ փրն-
տած են այդ պակասութիւնը դար-
մանելու: Զատ նօթ առաջը կը շահի
բոլոր քէշները:

Այդ նօթերը յարչէն տրւած ըլլա-
լով Վարչութեան և ցուցադիրն մէջ
եղած համաձայնութեան մը համեմատ,
ցուցադիր նօթերը պիտի պակսին հա-
մեմատաբար իր ուշացած օրերու թը-
ւէն, բացի այն պարագայէն ուր ու-
շանալու պատճառը օրինաւոր կերպով
բանաւորը դուռնաւ է: Օրինակ, ցուցա-
դիր մը յարչէն կ'ընդուն 65 նօթը, կը-
դասակարգւի ոսկեայ մետալ ընդունող-
ներու մէջ: Բայց եթէ փոխանակ ապ-
րիլ 15-ին ներկայանալու ցուցահան-
դիսին, 30-ին ներկայանայ, այն ա
տեն 15 նօթ կը ընդունցնէ, մէկ նօթը
մէկ օր ուշանալու համար, հիմայ 50
նօթ ունենալու համար. պիտի դասուի
արժաթէ մետալ ընդունողներու մէջ:
Ա. Saissy և Դաւիթ-բէկ

Դ Կ Ի Ր Ո Ց Ա Կ Ա Ն

Ժողովր. լուսաւորութեան նախա-
րարութիւնը հաստատել է վախճան-
ւած բժիշկ պետ. խորհրդ. Ա. Վահ-
րամեանի, Թիֆլիսի I արական գիմ-
նազիօնում և նրա հօր՝ տոհմ. խորհ.
Գ. Ա. Վահրամեանի Թիֆլիսի I իդա-
կան գիմնազիօնում: Թոշակաւորներ
պահելու իրանց անունով կանոնադրու-
թիւնները: Այդ թոշակները, որոնք
կազմում են երկու դրամապուլսնե-
րից 3,000 բուբլի իւրաքանչիւրը,
տրւում է կէս կէս տարով, չիշեալ
գիմնազիւնների մանկավարժական խոր-
հուրդների որոշումով, աղքատ և աշ-
խատասէր աշակերտներից հայ լուսա-
ւորական դաւանութեան, մինչև գիմ-
նազիական ընթացքը վերջացնելը:

— Պրոֆէսոր Մարտէնսը մերժել է
կարգալ դասախօսութիւններ Կալս.
Ալէքսանդրեան լիցէում:

— Բազմի նահանգական վարչու-
թիւնը, Ղուբաչի այգեգործական զըպ-
րոցի համար 5,442 ռ. փոխառութիւն
է պահանջում:

Լ ՈՒՐԵՐ

Սեպտեմբերի 19-ին երեկոյեան, տեղի ունեցաւ Թիֆլիսի դատական պալատի և նահանգական դատարանի մասերի արտակարգ հանդիսաւոր ժողովը, լսելու այն ամենաողորմաճաբար շնորհակալութիւնները, որ արտայայտուած է Բարձրագոյն հրովարտակով արդարադատութեան մինիստրին, նոր դատաստանական հիմնարկութիւններ մտցնելու առիթով ամբողջ կայսրութեան մէջ: Նահանգական դատարանի Միքայէլեան մեծ դահլիճում ժողովւել էին պալատի, նահանգական դատարանի և դատաստանական հսկողութեան աստիճանաւորները, պալատի նախագահի պաշտօնակատար Ն. Ս. Սմիտտէնի առաջնորդութեամբ, նաև երդուեալ հաւատարմատարները, հաշտարար դատաւորները և նոտարները: Ժողովը չարգել էին իրանց ներկայութեամբ Վրաստանի էկզարխը, Կովկասի Կառավարչապետը, նահանգապետի պաշտօնակատարը, գորաբանակի հրամանատարը, Կովկասի պինդորական նահանգական դատարանի նախագահը, Թիֆլ. քաղաքագլուխը և ուրիշ շատերը:

Ժողովը բացեցաւ մողթանքից յետոյ պալատի նախագահի պաշտօնակատար Սմիտտէնը կարգաց բարձրագոյն հրովարտակը, որ յոտնկայս լըսւեցաւ և այդ առիթով ճառ արտասանեց:

Ժողովի վերջում որոշեց, արդարադատութեան մինիստրի միջոցով ամենահպատակօրէն արկանել առ ոսոս հորին Կայսերական Մեծութեան դատական վարչութեան բոլոր պաշտօնեաների երախտագիտական զգացումները, մարմարեայ քարի վրայ փորագրել տալ Ամենաողորմաճական հրովարտակի խօսքերը և ամենախոնարհ շնորհակալութիւն յայտնել արդարադատ. մինիստր Ն. Վ. Սուրաւեօվին իր այն ջանքերի համար, որ նա դատական րէֆորմները շտարածել է Ռուսիայի մէջ:

Կովկասի Կառավարչապետ Իշխ. Գոլիցին, Բէլլի-Կիւլուս գտնւած ժամանակ մի խոշոր գումար է նւիրել Գրուզինսկայա գնդում ծառայողներին

որդոց ուսում տալու համար, որոնց հաշրերին հրամանատար է եղել ինքը Իշխանը:

ԳԵՈՐԳԵԱՆ ԱԵՄԱՐԱՆԻ ԲԱՆՔԵԼ-
հինգամեակի առիթով երէկ խմբագրութիւնս հետեւեալ հեռագրով շնորհաւորեց Վեհափառ Կաթողիկոսին.

Աղբիւր եւ Տաւադի խմբագրութիւնը շնորհաւորում է Գեորգեան ճեմարանի հանդիսաւոր յօքելանը: Յաւերժ երանեալ լինի նրա իմաստուն հիմնադրի յիշատակը: Երկար, ալայժառօրեւր Գեորգեան ճեմարանին, շատ տարիներ Վեհափառ Հայրիկին:

Ն Ա Ջ Ա Ր Ե Ա Ն

Տաւադի հետեւեալ №-ը ամբողջովին նւիրած կըլինի Գեորգեան ճեմարանին՝ նրա քսանհինգ ամեակի առիթով:

Անդրկովկասում գոյութիւն ունեցող հարկատուութեան ձևը փոփոխելու համար Կովկ. Կառավ. օգնական Ա. Ա. Ֆրիդէի նախագահութեամբ յանձնաժողովը օրերս կըսկսէ իր պարապմունքները: Փոփոխութեան գլխաւոր հիմքն է—գլխահարկը վերածել հողային տուրքի:

Թերթերիս խմբագիր պ. Տ. Նազարեան վերադարձաւ արտասահմանեան իր ճանապարհորդութիւնից և վաղանից կըստանձնէ իր պաշտօնը:

Աստրախանից Ռուս. գործակալութիւնը հեռագրում է, որ Կոլորովկում աշխատում է Պետերբուրգի յանձնաժողովը եղած տարափոխիկ հիւանդութիւնը ճանաչելու համար: Աստրախանում և գաւառներում կատարեալ ապահովութիւն է: Աստրախանում շտապով գիշերելու ապաստարաններ և ճաշարաններ է կառուցանում քաղաքը եկւոր մարդկանց համար:

Ջուտով Կովկաս է գալու առևտուրի և մանուֆակտուրային ապրանք գէպարտամէնտի վերատեսուչ

Վ. Ի. Կովալսկի, ճանօթանալու տեղը ուտեղը մեր արդիւնաբերութիւնների ընդհանրապէս և նախապէս փնտրել հետ մասնաւորապէս:

«Ռուս. գործակալութիւնը» հաղորդում է, որ Կ. Պոլսում պաշտօնական տեղեկութիւն է ստացւել, որ Այդընի վիլայէթում սաստիկ երկրաշարժ է եղել, որից մեռել են 783 հոգի, 657 հոգի էլ վիրաւորուել: Հազարաւոր մարդիկ մնացել են անտուն—անտէր: Վնասն երկու միլիօն ոսկու է հասնում:

Ինչպէս յայտնի է, Այդընի վիլայէթում բաւականաչափ հաշեր են բնակւում: Ինչ ասել կուզէ, որ կոտորածների պակասը այժմ երկրաշարժը լրացրած կըլինի:

«Варж. Вѣст.» հաղորդում է, որ հարց է չարուցւած (ոչ թէ չարուցւած է, այլ վաղուց դրա մասին վրձիւներ են կայացրել) Անդրկովկասում գիւղական բանկի բաժիններ բա՛լա: Այդ հարցի մասին հարկաւոր տեղեկութիւնները ժողովելու համար Կովկաս է ուղարկւած գիւղական բանկի խորհրդի անդամ Կ. Պ. Գորբունով:

Նիժէգորդեան ուսուցիչների փոխադարձ օգնութեան ընկ. մտադիր է հիմնել Կովկասում սանատորիա հիւանդ ուսուցիչների համար:

Յագւում կըհիմնւի գիւղատնտեսական ընկերութիւն Բաղլի. նահանգի և Դաղստանի շրջանի համար:

Ս. Պետերբուրգից «Ноб. Об.»-ին հեռագրում են, որ կաթնատնտեսական ցուցահանդիսին, սլաւաւոր պարգև տրւած են Լինգերին և Մաթէոսեանին, իսկ մեծ ոսկէ մեդալ տրւած է Զադինեանին:

Բագւի ոստիկանապետ Իշխ. Վոլկոնսկի նշանակւեց Ծրդ. կարգի առանձին յանձնարարութիւնների ժամանակաւոր պաշտօնեայի պաշտօնում, մինչև նրա հաստատումը:

Պարիզի 1900 համաշխարհային ցուցահանդիսին մասնակցելու ցանկութիւն են յայտնել հետեւեալ Կովկասեան էֆոյունենտները. Կովկ. համալսարանի ջրերի վարչութիւնը, — Վ. Ս. Պոպով (թէյ), Արամեանց Դանիէլ, Քալաբեւ Նիկոլայ, Քալաբեւ Սոֆիա, Թերզիբե Յակոբ, Ղիկ Ֆրիդրիխ, Բախտամեան Բագրատ, Գրիգոր Բաւե, Եղբ. Միրզաբէկեանց, Հայդարեանց Դասպար, Աբարով Սեփիան, Սափարեանց Սեփիան եւ վրաց կալածաւէտների ընկերութիւնը, որի ներկայացուցիչն է Ի. Խաւարով:

Գլխաւոր բանտային վարչութեան կառավարիչ Ա. Պ. Սալոմոն Պետերբուրգից Կովկաս է ճանապարհել տեղական բանտերը դիտելու:

Թիֆլիսում հիմնուած է Ս. Պետերբուրգի մահմեդականների բարեգործական ընկերութեան ճիւղը:

Թաւրիզից մեղ հաղորդում են. Հացի համար կրկին բասաբաս է աչտեղ. երկու օր՝ առաջ ամենեւին հաց չըկար շուկայում. շատերը քաղցած էին մնացել. քիչ էր մնացել, որ խուժանը կրկին ոտքի կանգնէր, բայց կառավարութիւնը կարողացաւ հանգստացնել ամբոխին, խոստանալով իր կողմից օրական 50 լիտր ցորեն եւ 50 լիտր դարի տալ իւրաքանչիւր հացագործի, որ թխեն եւ էփան գնով, լիտրը 24 շահով ծախեն: Մի քանի խուժարարներ էլ գիշերանց ձերբակալեցին եւ աքսորեցան Արդաբիլի բերդը. ամբոխը այդ պատճառով չուզած է երևում: Տեսնենք ի՞նչ կլինի վերջը:

Երեւանից. — Ամսոյս 19-ին կիրակի օրը ս. Պօղոս-Պետրոս եկեղեցում Ներսէս արքեպիսկոպոս Խուզավերդեանը իր հրաժարական ողջոյնը տւեց ժողովրդին: Ինչպէս յայտնի է, նա հետարաբիայի թեմի առաջնորդ է հաստատուած եւ շուտով պէտք է մեկնի դէպ իր պաշտօնատեղին: Պատարագի կիսում մի կարճ քարոզով, ուր սրբազանը խօսում էր բաւականին չուզած, նա շնորհակալութիւն յայտնեց երեւանցիներին, նրանց ցոյց տւած բուռն չարգանքի եւ համակրութեան համար, իր երեքամեայ պաշտօնավարութեան ընթացքում: Նա եւ՛ ուրախ էր իր նոր պաշտօն ստանալու համար եւ՛ ցաւ էր յայտնում, որ պէտք է

բաժանւէ սուրբ տեղերից ու բարեկամ ժողովրդից: Քարոզի վերջում նա օրհնեց քահանաներին, երեցփոխաններին եւ ժողովրդին: Ասում են, սրբազանը շատ քիչ անգամ է այդպէս ոգևորւած ու գեղեցիկ խօսել. որպէս թէ այդ քարոզի ազդեցութեան տակ քիչ է մնացել որ լացողներ լինին: Յիրաւի սրտածմիկ տեսարան... Մենք էլ մեր կողմից բարի ճանապարհ ենք մաղթում սրբազանին:

Սակայն այժմ երեւանցիներին դադեցնողը ոչ թէ Ներսէս արքեպիսկոպոսի հեռանալն է, այլ այն, թէ ով կլինի նրա յաջորդը Երեւանում: Խիստ տարածւած է այն լուրը, թէ Սուքիաս արքեպիսկոպոս Պարզեանցն է դալու նրա տեղը: Որքան էլ Սուքիաս սրբազանը հակառակորդներ ունենայ Երեւանում, որոնք պատճառ բռնելով նրա կամայական բնաւորութիւնը չէին ցանկանալ նրա Երեւան դալը, սակայն հաւատացած ենք որ այնուամենայնիւ նա օգտակար կարող է լինել: Նա երկու այնպիսի առաւելութիւններ ունի, որոնցից գուրկ են շատերը մեր բարձր հոգեւորականներից. նա հաստատ կամք եւ գործելու եռանդ ունի, իսկ դրանք են ամեն մի գործի անհրաժեշտ պայմանները: Յանկալի է, որ նրա Երեւան գալու լուրը ճշտւէր:

Տեսչի մշտադատ խնդիրը առ այժմ կանոնաւորւած կարելի է համարել: Վեհափառ բարեհաճել է տեսուչ նըշանակել արժ. Բենիկ վարդապետին, որ արդէն իր գործի գլուխ է անցել: Կաթողիկոսական կոնդակով նա լիազօր կառավարիչ է ուսումնական մասի, այնպէս որ հոգաբարձուները այլ եւս ազատւած են այդ մասի հոգատարութիւնից, որ ի դէպ է ասել, ինչպէս օրինակը ցոյց տւեց, ներկայ կազմի համար մի շատ տաժանելի գործ էր. նրանք պարտաւոր են միայն տնտեսականի հոգսը քաշել:

Ուսուցչական խումբը դեռ բոլորովին կազմակերպւած չէ, որի պատճառով դասատուութիւնն էլ կանոնաւոր կերպով չէ սկսւած դպրանոցում:

— Եւանց

Տէր-Սարգիս Աւագ Բահանայ Աղաջանեանց

Ուրբաթ, ամսոյս 24-ին Թիֆլիսում վախճանեց Տէր-Սարգիս աւագ Բահանայ Աղաջանեանց: Հանգուցեալը ճշմարտորդն է կասարեկ երջանկայիտասակ Գեորգ IV կարողիկոսի օրով, Այվազովսկու Թիֆլիսի առաջնորդութեան ժամանակ եւ ապա մինչեւ իմաստուն Գեորգ IV-ի մահը:

Հայր Աղաջանեանց բազմիցս վաճառուած է Գեորգ IV-ից: Նա սիրելի էր Թիֆլիսում իր բազմաթիւ ծխի բուր անդամներին: Երկար տարիներից ի վեր մինչեւ օրս կրօնաւոյց էր բաղաժիտ գիմնագիտեւում եւ Զգրատէն եկեղեցու դպրոցում: Յուդարկաւորութիւնը լինելու է երկուսաբար, կէտօրից յետոյ. իսկ բաղումը երեքսաբար, ամսոյս 28-ին: Բազմաօխտս հանգուցեալ Բահանայի գործունէութեան եւ ծառայութեան ցուցակը կրօնագրեմէ Տարագի կեանքաւ ձեռն:

Իրական նորութիւններ

Կ. Պոլսում Բիւզանդիոն, Արեւելք, Սուրհանդակ ամենօրեայ թերթերից գաւտ՝ սեպտ. հրատարակում է Ծաղիկ օրաթերթը, պ. Բոլատի խմբագրապետութեամբ, որը միաժամանակ խմբագրում էր Հանրագիտակ թերթը: Ծաղիկն զրական, ազգագրական, հասարակական, արհեստագիտական, բանասիրական, լեզուաբանական, տնտեսական թերթ է. բաժանորդակինը 10 դուրուշ:

— Կ. Պոլսում Մասիս կիսամեայ թերթը, որ վերջերս առանձին ուշադրութիւն էր գրաւել իր խելացի յօդւածներով, անպայման կերպիւ դադարման պատճոյն է ենթարկւել կառավարութիւնից: Յաւալի է միանգամայն Մասիսի պէս զրական թերթի անժամանակ դադարումը:

ՔՆՆԱԳԱՐԱՆՆԵՐԻ ՀԱՂՈՐԴԱԿՅՈՒԹԻՒՆ

Ներկայումս սկսել են աշխատանքներ Պետերբուրգ-Վիեննայի երկաթուղու շատ կէտերում: Սակայն մինչև այժմ պարզաձև չէ համարում այն հարցը, թէ ի՞նչ ուղղութիւնով աւելի մօտ կըլինի Պետերբուրգին, եթէ անցկացնել գիծը:

— Դանապարհների հաղորդակցութեան միջոցով գաղտ. խորհրդ. իշ. Խիլկովը, որ Թիֆլիս ժամանեց ռազմավարական ճանապարհով ամսիս 24-ին, կըզնայ գիտելու Սոդակուղի մօտ խորտակած Կարս-Թիֆլիսեան մարդատար գնացքի տեղը:

ԽԱՈՆ ԼՈՒՐԵՐ

Անգլիայի և Տրանսկապի միջի պատերազմական պատրաստութիւնները աւելի ոյժով են շարունակուում: Օրան-ժեան հանրապետութիւնը, պատրաստականութիւն է յայտնել պատերազմի դէպքում 15,000 զինուած հանել Անգլիայի դէմ: Մի քանի եւրոպական պետութիւններից, զլիսաւորապէս Գերմանիայից, կամաւորներ են գնում Տրանսկապիին օգնութեան: Երկու պետութեան չարաքերութիւններն այնքան լարւած են, որ այլևս յոյս չըկայ հաշտութեան: Ամեն ռուպէ սպասում է, որ կըսկսեն որոտալ թնդանօթները: Աւելի չուզած են բոյցները:

— Ամերիկայի Մասաչուսէտ քաղաքում ռաձկավարականների կուսակցութիւնը մի ծրագիր է ընդունել, որի մէջ Փիլիպպեցիների հետ պատերազմելը յանցանք է համարում և պահանջում են տալ Փիլիպպեան կըղզիներին անկախութիւն և հովանաւորութիւն չարձակման դէմ: Ժողովըրդի մեծամասնութիւնը ցանկանում է Բրայանին ընտրւած տեսնել Միացեալ Նահանգների նախագահ:

— Անկարգութիւնները Չինաստանում ընդունում է հետզհետէ մեծ չափեր, և երևի այդ առիթ կըլինի եւրոպացիներին խառնելու Չինաստանի և ներքին քաղաքականութեան մէջ:

— Միլանի գործի մէջ մահւան դատաւարուած Կնեթեիլին սեպտ. 15-ին

հրացանի են բռնել: Պատժից անաջ, նա կրկնեց, որ իրան հետ բոլոր դատաւարուածները անմեղ են:

— Աւստրիայում նորից մինիստրութիւնը հրաժարական տւեց. կայսրը ընդունեց Թունի կաբինէտի հրաժարականը և նոր մինիստրների ցուցակը: Նոր մինիստր—Նախագահ է նշանակւած կոմս Կլարի:

— Կովկաս ապաստանած հայ գաղթականներին ու բնակեցնելու հարցի մասին հաղորդում են, թէ՛ որովհետև Կրետէ կղզում նրանց բնակեցնելու հարցը անյաջողութեան հանդիպեց, մտադիր են առաջարկել, որ հայերին փոքրիկ խմբերով բնակեցնեն Անատոլիայում մինչև Բաղդադ: Սակայն հագիւ թէ այս բարեւաւէ հայերի վիճակը և գուցէ Ռուսիան էլ չըհամաձայնէ, ուստի խնդիր է ծագած հայերին բնակեցնել աշխարհիս այլ և այլ կողմերում, ի միջի այլոց գերմանական գաղութներում: Իբրև թէ այս ծրագիրը իրագործելի է, բայց Թիւրքիան կըհրաժարի և այս ծրագրից, հէնց որ Ռուսիան այլ ևս ճնշումն չի գործիլ Դրան վրայ:

ՆՈՐ ՈՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

1) «Ծննդական գործարանք». կազմախօսութիւն, բնախօսութիւն և առողջապահութիւն ի պէտս չափահասից: Գրեց գրքտ. Ն. Տաղաւարեան, Կ. Պոլիս, 175 միջադիր էր. գինը 6 դրու: 2) «Համասփիւռ» (հէփիաթ), Գրիգորիս ք. Մատինեանց. երկ. տպ. Թիֆլիս. 20 միջադիր էր. գինը 5 կ.: 3) «Կիճ քէ վագր» Ստոկտոնի, Թարգմ. Ա. Նազարէթեանի, հրատ. Գրով. Ս. Յարութիւնեանի. Բագու. 15 կոպ.: 4) «Հայրենասէր Իմիգեհիա». Եւրիպիդի. Թարգմ. Ա. Բարութեանի, (արտատպ. Աղբիւրից). Թիֆլիս, 22 միջադիր էր. գինը 10 կոպ.: 5) Գար. Վ. Յովսէփեան. «Միլիթար Սաւնցի» (Կերմանցի) 1260?—1337. Արտատպ. «Արարաթից». Վաղարշապատ. 32 միջադիր էր. գինը 15 կոպ.: 6) «Տեղեկագիր Ներսիսեան որբասիրաց ընկ. Զըմիւռնիա. 1899 մարտ 15/27. Զմիւռնիա, 37 միջ. էր. որբանոցի ուսուցիչների, վարպետների և աշակերտների մի յուսանկարով 7) Ատրպետ. «Խալիֆաթ» (պատմ. հետազոտութիւն,

հրատ. Զաւադ-բէգ Բալուղեանի. Երկրորդ մասը արտատպւած է «Տարագիր» Մեծագիր 99 էր. Նոր-Նախիջևան. գինը 30 կոպ.: 8) «Հաւիւ» Դար. քահ. Բաղդասարեանցի. Եկատերինոգար քաղաքում (1897—1899) փոքրագիր. 19 էր. Նոր-Նախիջևան. 9) «Լոււայ» գրական հանդէս, չորրորդ տարի, գիրք Բ. յուլիս. մեծագիր, 379 էր., գինն իւրաքանչիւր գրքի 2 ռուբլի. հրատ. Գիւտ ա. ք. Աղանեանց: 10) «Մանչուկն ու Կուսիկը» Վ. Ի. Դմիտրևայի. փոխագր. Պերճ Պոօշեանց: Մեծագիր 44 էր. հրատ. Նրատարակչական Ընկերութեան, Թիֆլիս. գինը 10 կոպ.: 11) «Հաւիւ» խնամարկութեան հոգեւորականաց հայոց Նոր-Նախիջևանի և շրջակայ վեց գիւղորէից նորին վասն 1898 ամի. փոքրագիր, 16 էր. Ռոստով դ/վ: 12) «Какъ лучше покрыть Мѣхетскій патриаршіи соборъ?» Թիֆլիս. 16 միջ. էր.: Գինը 10 կոպ.: 13) Ա. Աղբիւն. «Սկեսուր» (պատմաձեք). արտ. «Մուրնից». Թիֆլիս, 72 միջ. էր. գինը 20 կոպ.: 14) «Տեղեկագիր (№ 3) և հաշիւներ 1890—1899 տարեշրջանի. Թաւրիզի հայ Բար. ընկերութեան. Դաւրէժ, 23 միջադիր էր.: 15) 2. Դիկկես. «Խելագարի յիւսակարանը» («Պիկիկեան կլուբից») Թարգմ. Ս. Տ. Գ. Փոքրագիր, 23 էր. գինը 7 կոպ.: 16) «Դժբախտ կին». վէպ Մարիամ Խատիսեանցի. հրատ. Թիֆլ. հրատ. ընկերութեան. միջադ., 139 էր. գինը 45 կոպ.: 17) «Ազգային կրթարան որբանոցի Կիպրոս». Տեղեկագիր Բ. տարեշրջանի (1898 մարտ 1—1899 փետր. 28) Գահիրէ. 44 միջ. էր. որբանոցի աշակերտների, վարպետների և այլն պատկերներով: 18) «Կանոնադրութիւն Ղալասարի հասարակական Արժուճի գրադարան-ընթերցարանի». Թաւրիզ. 16 միջ. էր.: 19) «Բանասէր» հանդիսի գիրք Բ. (Հատոր առաջին). տնօրէն Կ. Յ. Բասմաջեան. Պարիս, 122 միջադիր. էր. գինը իւրաքանչիւր գրքի 6 ֆրանկ. 20) Նոյն հեղինակից երկու տետրակ ֆրանսերէն հայկական և բիւզանդական բնագործերի մասին:

Ժամանակաւոր խմբագիր՝

Կ. Մարտիրոսեանց

Հրատարակիչ՝

Տիգրան Մուգարեան

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԼՈՅՍ ՏԵՍՈՒ

Պես. Մոնոպոլի

ՏԻԶՐՈՆԻ ԿԱԼԱՆԱՌՈՐԸ

Գինը 15 Կ.

Վաճառում է Թիֆլիսի և գաղաղական բաղադրների գրավաճառանոցներում. Ալեքսանդրապոլ հեղինակի մօտ:

5—1

Ի Բ Ր Ե Ւ Ը Ն Ծ Ա Յ

2ԵՌՆԱՓՈՅՏ ԷԼԷԿՏՐ. ԼՈՅՍԱՎ

ԳԻՆԸ 30 ԲՈՒՅ.

2ԵՌՆԱՓՈՅՏ ԼՈՎԱՆՈՅ — Թէ. Երեւ ձեռնափայտ, Թէ. հովանոց և Թէ. անձրեակալ. գինը 15 և 25 ր.

2ԵՌՆԱՓՈՅՏ-ԼԱՄՊՈՅ — ձխախոտ վառելու և Թէ. սանդուղքները լուսաւորելու համար գինը 4 ր.

2ԵՌՆԱՓՈՅՏ-ԱՌՐՈՒ — որսորդների, կալաճատների և այլոց համար. գինը 4 ր. 5 ր.

Պատկերները կատարում են անմիջապէս, հենց որ ստացւում է կանխավճարի 1/3-ական մասը:

Складъ Новыхъ Изобрѣтеній, С. Петербургъ. Б. Морская, 33.

1—1. (№ II)

Վաճառում են

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԹՈՒՄԱՆԵԱՆՆԻ

1. Դաւնակներ. 15 Կ.
 2. Լոնցր Սաֆոն (սփռւած) 10 Կ.
- Դիմել՝ Вебуговск. ул. д. Кю. чаранца № 50. 10—6

ԼՈՅՍ ՏԵՍՈՒ

ՍՏՐՊԵՏԻ

ԽՍԷԼԻՖԱԹ

Հրատարակութիւն

Ջաւադ-Բեգ Բալուդեանի

Ծախւում է հրատարակչի մօտ Ռոստով Գ/վ. Большая Садовая, д. Батyroва.

Գինն է 30 Կոպ.

5—5

Երեցունհի Դեխոյ Մկրտչեան Աղաջանեանց և որդիք ցառօք սրախ յայտնում են, առաջինը՝ իր ամուսնու և միւսներն իրանց հօր՝ Թիֆլիսի Աւետեանց (Ջգրաշէնու) ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ՝

ՍԱՐԳԻՍ ԱՒԱԳ ԲԱՀԱՆԱՅ ԱՂԱՋԱՆԵԱՆՅԻ

մահը, որ տեղի ունեցաւ ուրբաթ, ամսոյս 24-ին: Խնդրում է բարեկամներին, ծանօթներին և հանդուցեալի ծխականներին՝ շնորհ բերել երկուսարքի ամսոյս 27-ին, ճաշից յետոյ, ժամը 3 1/2-ին հանդուցեալի մարմինը իր սեպհական բնակարանից, Վանքի փողոց, փողոց, տեղախոխելու Ջգրաշէնի եկեղեցին: Թաղումը կրկին երեքարքի, ամսոյս 28-ին, Վերայի գերեզմանատանը: 1—1

Ա Տ Ր Պ Ե Տ Ի

«Արևած» վէպ բարձր-հայոց կեանքից. գինն է. 2 ր.

«Խել-Կարապետ» վէպ հայկաթողիկեների կեանքից. 1 ր.

«Քոռ Եղիկ» վէպ շիրակ. կեանքից. 30 Կ.

Հիւնոց վէպ Սազի գիւղացիների (Թրքահայերի) իրական կեանքից 30 Կ.

Ժառանգներ Բղի գաւառի (Թրքահայերի) կեանքից. 30 Կ.

«Չուսան» ողբերգ. օպերայի համար Թիւրքահայոց կեանքից. 1 ր.

«Սարաի» ողբերգութիւն տաճկ. պատ. կեանքից. 30 Կ.

Քեհայի Առաքել Թրքահայերի կեանքից 30 Կ.

Դիմել Թիֆլիսի Կենտրոնական Գրադարանացիք եւ Կովկասի Գրադարաններին:

Գրադարաններ կարող են դիմել Երևան. Բ. Ն. Նախիչեան ԻՎ-Ա, ԻՄ Կուստոմեր Բր. ԱՅԱԿՈՎԻՅԷ, որոնց կրկին սովորական գինումն: 25—13

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՌՈՐ ԿԻՍՆԴԱՆՈՅ

Բ. ՆԱԼԱՍՏԱՐԳԵԱՆԻ

(Կուկիա, Վորոնցովի արձանի հանդէպ) Դիւանդներին ընդունում են ամեն օր բացի կիրակի օրերից:

Ա. Ա. ԱՍՏԱՐԳԵԱՆԻ

Բ. Ա. Նաւասարդեան—11—12 ժ. Վիրա-յուժուրեան, Վեներական (սիֆիլիս) եւ միզասեռ. հ.

Կ. Մ. Չիլդակի—9—10 ժ. ալի, ներ-սին նեարդային հ.

2. Ի. Բարսամատեան—11—12 ժ. Կ. հ. Ի. Փ. Պրոսպեկտ—12—1 ժ. ալանչի, կոկորդի, ֆրի եւ կրծքի հ.

Ա. Պ. Կարապետեան—1—1 1/2 ժ. ներսին եւ երեխայից հ.

Ա. Գ. Դուրեօ—1 1/2—2 ժ. ներսին եւ միզասեռական հ.

ԵՐԵԿԱՆԵՐԸ

Ն. Ն. Ռոստովկով—6 1/2—7 1/2 ժ. Վիրա-յուժական հ.:

Ա. Ն. Չալկովսկի—6—7 ժ. նեարդային եւ խորարուժութիւն, վեներ. եւ մորթի հ.

Բ. Ա. Նաւասարդեան—6 1/2—7 ժ.

Տ. Ի. Րուդեկո հիւանդանոցում իմիա-կան եւ խորարուժական հեռացութիւնն ներ եւ անում մեզի, խիսի, անեան, կարի եւ այլն:

Վճար 50. Կ. չբաւորները ձրի: Հա-մախորհրդի (կոնսիլիումի) և օպերա-ցիայի համար առանձին:

Ս. Տ. Աւանիսակի—պարապում է անը ծաղկահասութեանը, թշկական մարմնա-մարզութեանը եւ մարզերով. դիմել 11—1 ժ.

Հիւանդանոցի վերատեսուչ Բժշկական Նաւասարդեան

ԱՂԵԻՐԻ ՄԱՍՆԱՌՈՐ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԹՈՒՄԱՆԵԱՆԻ

ԲԱՆԱՅՆԱՌՈՐԻՆԵՐ ԵՎ ՊԱՏԱՐԱՆ Փառական գինը 50 Կ.